

EESTI MAAÜLIKOOL
Põllumajandus- ja keskkonnainstituut

Triin Ehrlich

**AVALIKKUSE KAASAMISE MÕJU KESKKONNA
(STRATEEGILISE) MÕJU HINDAMISELE EUROOPA
LIIDUS: SÜSTEMAATILINE TEADUSKIRJANDUSE
ÜLEVAADE**

**THE EVIDENCE OF IMPACTS OF PARTICIPATION IN
(STRATEGIC) ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENTS:
A SYSTEMATIC MAP**

Bakalaureusetöö
Keskkonnakaitse õppekava

Juhendaja: Monika Suškevičs, *PhD*

Tartu 2021

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Bakalaureusetöö lühikokkuvõte	
Autor: Triin Ehrlich		Õppekava: keskkonnakaitse	
Pealkiri: Avalikkuse kaasamise mõju keskkonna (strateegilise) mõju hindamisele Euroopa Liidus: süstemaatiline teaduskirjanduse ülevaade			
Lehekülgi: 73	Jooniseid: 18	Tabeleid: 1	Lisasid: 2
Osakond: keskkonnakaitse ja maastikukorraldus Uurimisvaldkond: poliitikateadused, administreerimine (S170), bibliograafia (H105), linna ja maa planeerimine (S240) Juhendaja(d): Monika Suškevičs, <i>PhD</i> Kaitsmiskoht ja aasta: Tartu 2021			
<p>Avalikkuse kaasamine on Euroopa Liidus direktiividega nõutud ja oluline komponent keskkonnamõju hindamise ja keskkonnamõju strateegilise hindamise protsessides, mistõttu on oluline teada ja mõista selle efektiivsust. Kaasamise toimimist on erinevate riikide KMH ja KSH praktikas aina enam uuritud, kuid praeguseks ei ole tehtud koondülevaadet sarnastest uuringutest, mis aitaks paremini mõista, kuidas kaasamine on tegelikkuses korraldatud ja millised praktikad on tõhusad. Käesolev bakalaureusetöö aitab sellise ülevaate tekkimisele kaasa. Bakalaureusetöö uuris empiirilise teaduskirjanduse põhjal avalikkuse kaasamise olemust ja efektiivsust keskkonnamõju hindamise ja keskkonna strateegilise hindamise protsessides erinevates Euroopa Liidu riikides. Töös kasutati süstemaatilise kirjandusülevaate meetodit, mille käigus tehti andmebaasis Scopus otsing ja leitud 2244 teadusartikli kirjetest valiti pealkirja ja teeside hulgast välja 36 artikli täistekstid täpsemaks sisuanalüüsiks.</p> <p>Analüüsil selgus, et empiirilise teaduskirjanduse maht on suhteliselt väike ja kaasamine minimaalne. Kaasamiseks kasutati eelkõige informeerimise ja konsulteerimise taset ning hindamiseks mõju lõppotsusele indikaatorit. Kaasamise peamiseks kitsaskohaks peeti vähest mõju lõppotsusele ja liiga hilist kaasamist. Levinud on eelkõige kaasamise viisid, mis ei taga alati info kättesaadavust kõigile osapooltele ega võimalda avalikkusel end kuuldavaks teha. Kui avalikkust rohkem kaasata, ehk avalikkuse arvamust kuulda võtta, infot jagada ja teadlikkust tõsta saaks kaasamine olla efektiivsem.</p> <p>Töös esitatud analüüsi tulemused võimaldavad avalikkuse kaasamise protsessi ja tulemusi paremini mõista, jagades soovitusi efektiivsemaks kaasamiseks KMH ja KSH protsessides. Teemat edasi uurides oleks võimalik kasutades laiemat andmebaaside valikut kirjanduse otsinguks ja analüüsiks näiteks Arhusi konventsiooni raporteid.</p>			
Märksõnad: KMH, KSH, avalikkuse kaasamine, süstemaatiline kirjandusülevaade, Euroopa Liit			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Bachelor's Thesis	
Author: Triin Ehrlich		Specialty: environmental protection	
Title: The evidence of impacts of participation in (strategic) environmental impact assessments: systematic map			
Pages: 73	Figures: 18	Tables: 1	Appendixes: 2
Department: environmental protection and landscape management Field of research: political and administrative sciences (S170), bibliography (H105), town and country planning (S240) Supervisors: Monika Suškevičs, <i>PhD</i> Place and date: Tartu 2021			
<p>Public participation is an inherent component of several European Union directives and an important part of the environmental impact assessment (EIA) and strategic environmental assessment (SEA) processes. Essence on public participation in EIA and SEA practice in different countries has been increasingly studied, but so far no comprehensive overview of similar studies has been conducted to help to better understand how public participation is organized in practice and which practices are effective. Via a systematic review of empirical scientific literature, the bachelor's thesis studied the nature and effectiveness of public participation in the processes of EIA and SEA in the EU28 countries. Systematic searching found n=2244 references from the Scopus database, from which n=36 full-texts were selected and finally n=24 articles were analysed in-depth.</p> <p>The analysis revealed that the volume of empirical scientific literature is relatively small and public participation is minimal. The level of information and consultation was used for public participation. Low public impact on the final decision and the late involvement were the main challenges in the analysed literature. Methods of participation were common which do not always ensure the availability of information to all parties and do not allow the public to make themselves heard. Public participation can be more effective by involving the public earlier, if the public's opinion is heard, information is shared and public's awareness is raised.</p> <p>Further research could use a wider range of databases for literature searches and other sources, e.g., Aarhus Convention implementation reports.</p> <p>Keywords: EIA, SEA, public participation, systematic literature review, European Union</p>			

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
LÜHENDITE JA MÕISTETE SELETUSI	8
1. TAUSTAKIRJANDUSE ÜLEVAADE	9
1.1. Avalikkuse kaasamine	9
1.1.1. Avalikkuse kaasamise tüpoloogiad	10
1.1.2. Avalikkuse kaasamise meetodid	10
1.1.3. Avalikkuse kaasamise hindamine	11
1.2. Lühülevaade KMH ja KSH teemalisest kirjandusest	12
1.3. KMH ja KSH regulatsioonid Euroopa Liidu õigusaktides	14
1.3.1. KMHd ja KSHd reguleerivad direktiivid	14
1.3.2. Kaasamise käsitlus KMH direktiivis (2014/52/EL) ja KSH direktiivis (2001/42/EÜ)	16
1.3.3. Arhusi konventsioon	17
1.3.4. Üldsuse kaasamise direktiiv (EL 2003/35/EÜ)	18
1.4. KMH/KSH etapid vastavate direktiivide alusel ja kaasamise roll neis	19
2. METOODIKA	22
2.1. Uurimisküsimuste koostamine	23
2.2. Otsistrateegia koostamine, test-otsingud ja lõplik otsing	24
2.3. Allikate valiku kriteeriumid, nende sobivuse testimine ja lõplik allikate valik	26
2.3.1. Valiku kriteeriumite väljatöötamine ja testimine	27
2.3.2. Allikate valik	28
2.4. Allikate analüüs ja süntees	30
3. TULEMUSED	32
3.1. Analüüsitud artiklite üldisloomustus	32
3.2. Kaasamise olemus ja tulemused	36
3.2.1 Kaasamise olemus	36
3.2.2 Kaasamise indikaatorid ja tulemused	40
3.2.3 Kaasamise kitsaskohad ja parandusettepanekud	42
3.3. Seosed erinevate teemade vahel, teemade koondumine ning teabe lüngad	45
4. ARUTELU	50
KOKKUVÕTE	52
KASUTATUD KIRJANDUS	54
Kasutatud taustakirjanduse loetelu	54
Süsteematailise kirjandusülevaate meetodil analüüsitud artiklite loetelu	58
LISAD	60

LISA 1. Prooviotsingute tabel	61
LISA 2. Kodeerimisskeem	70

SISSEJUHATUS

Wood (2002) on öelnud: “Keskkonnamõju hindamine ei ole keskkonnamõju hindamine ilma konsultatsioonide ja kaasamiseta” (Wood, 2002, lk 275). Avalikkuse kaasamise eesmärk on tagada kogukonna ja kohaliku omavalitsuse vaheline koostöö ja lõppotsus rahuldamaks kõiki planeeringu osapooli. Hartley ja Wood (2005) on välja toonud, et avalikkuse kaasamise praktilise korralduse osas on endiselt rida lahendamata küsimusi, mis puudutavad näiteks seda, millal kaasamine peaks toimuma, milliseid meetodeid peaks kasutama ja kes peaksid saama kaasatud.

Töö teema valiti, sest avalikkuse kaasamine on Euroopa Liidus direktiividega (nt 85/337/EMÜ) nõutud ja on oluline komponent keskkonnamõju hindamise ja keskkonnamõju strateegilise hindamise protsessides, mistõttu on oluline teada ja mõista selle efektiivsust. Kaasamise toimimist on erinevate riikide KMH ja KSH praktikas aina enam uuritud, kuid praeguseks ei ole tehtud koondülevaadet sarnastest uuringutest, mis aitaks paremini mõista, kuidas kaasamine on tegelikkuses korraldatud ja millised praktikad on tõhusad. Käesolev bakalaureusetöö aitab sellise ülevaate tekkimisele kaasa.

Bakalaureusetöö eesmärk on uurida avalikkuse kaasamise olemust ja efektiivsust keskkonnamõju hindamise ja keskkonnamõju strateegilise hindamise protsessides Euroopa Liidu riikides teaduskirjanduse põhjal. Töös kasutati analüüsiks süstemaatilise kirjandusülevaate meetodit. Süstemaatilise kirjandusülevaate meetod osutus käesolevas töös valituks, sest võimaldab kvaliteetse info analüüsi ja usaldusväärsete tulemuste saamise. Uurimistöö käigus püstitati uurimisküsimused, millele süstemaatilise kirjandusülevaate meetodi abil vastused leida:

1. Kui suur on empiirilise teaduskirjanduse maht, mis käsitleb avalikkuse kaasamist keskkonnamõju hindamise (KMH) ja keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) kontekstis?
2. Milline on kaasamise olemus analüüsitavas kirjanduses?

3. Milliseid kaasamise indikaatoreid on kirjanduses kasutatud ja millised on kaasamise tulemused?
4. Millised on kirjanduse põhjal kaasamise kitsaskohad ja kuidas saaks kaasamine olla efektiivsem?

Käesoleva bakalaureusetöö esimeses peatükis on esitatud taustakirjanduse ülevaade, milles on lähemalt kirjeldatud avalikkuse kaasamist, keskkonnamõju ja keskkonnamõju strateegilise hindamise olemust ja etappe ning on avatud kaasamist reguleerivaid Euroopa Liidu õigusaktide sisu. Töö teises peatükis on ülevaade kasutatud metoodikast, sealhulgas selgitatud süstemaatilise kirjanduse ülevaate olemust ning välja toodud käesoleva töö konkreetsed tööetapid süstemaatilise kirjandusülevaate meetodit kasutades. Kolmandas peatükis on antud põhjalik ülevaade uuringu tulemustest. Neljandas peatükis on töö tulemuste põhjal tehtud arutelu ja esitatud kokkuvõte.

Töö autor soovib tänada oma juhendajat, Monika Suškevičsi, abi, nõuannete ja põhjaliku toetuse eest kogu tööperioodi vältel.

LÜHENDITE JA MÕISTETE SELETUSI

Töö kirjutamise ja hilisema lugemise lihtsustamiseks on kasutatud töös lühendeid, mille tähendused on allolevas peatükis välja toodud. Samuti on peatükis esitatud käesolevas töös enimkasutatud mõistete seletused.

Süstemaatiline kirjanduse ülevaade on kirjandusülevaate tüüp ja meetod, et süsteemselt ja läbipaistvalt koguda ja analüüsida teemakohast informatsiooni ning vastata püstitatud uurimisküsimustele (Tawfik *et al.*, 2019).

Avalikkuse kaasamine viitab protsessidele ja mehhanismidele üldsuse (või nende esindajate) kaasamiseks avaliku või erasektori organisatsioonide tegevusse, mis on seotud keskkonnamõju hindamise või keskkonnavalaste otsuste langetamisega (Brewer, 2009).

Keskkonnamõju hindamine (KMH) on protsess, mis eelneb otsuse ja tegevusloa andmisele ning sealhulgas tuvastab erinevate aspektide võimaliku mõju hindamise ja esitab leevendamise meetodid (IAIA 2016 ref Pöder 2017).

Keskkonnamõju strateegiline hindamine (KSH) on süstemaatiline protsess erinevate strategiadokumentide projektide keskkonnamõju tagajärgede hindamiseks (Fortun, 2020).

1. TAUSTAKIRJANDUSE ÜLEVAADE

Allolevas peatükis antakse ülevaade töö teoreetilistest lähtekohtadest. Esitatud on täpsem ülevaade avalikkuse kaasamisest ja selle hindamisest. Samuti välja toodud ülevaade keskkonnamõju ja keskkonnamõju strateegilisest hindamisest ning neid reguleerivatest direktiividest. Seejärel on lühidalt tutvustatud kaasamise regulatsioone KMH ja KSH kontekstis Euroopa Liidu õigusaktides ning toodud ülevaade KMH/KSH läbiviimise etappidest vastavate direktiivide alusel ning esitatud kaasamise roll neis.

1.1. Avalikkuse kaasamine

Avalikkuse kaasamise all mõistetakse protsesse elanikkonna teavitamisest kuni põhjalike läbirääkimisteni ja konsensus saavutamiseni (Gauthier *et al.*, 2011). Avalikkuse kaasamine projektides ei tähenda alati, et avalikkus saab otsustusprotsessi igas etapis osaleda. Teaduskirjandus toob välja erinevaid avalikkuse kaasamise eesmärgi. Üldjoontes on avalikkuse kaasamine pidev suhtlusprotsess, mille eesmärk on tõsta avalikkuse teadlikkust probleemist, projekti olemusest ja protsessidest (Gauthier *et al.*, 2011). Samuti võib eesmärk olla anda avalikkusele võimalus kaasa rääkida ning vastuseid saada tekkinud küsimustele ja kitsaskohtadele (*ibid.*). On leitud, et avalikkuse kaasamine tagab üldjoontes avatud ja demokraatliku protsessi ning ausa ja läbipaistva lõppotsuse. Lisaks eeltoodud eesmärkidele võib keskkonnamõju hindamise kontekstis eristada järgmisi spetsiifilisi kaasamise eesmärgi: õppimine osaluse kaudu (ingl. k.: *social learning*), eri tüüpi teadmiste (nt kohalike elanike, ekspertide) arvestamine otsustamisel ja konfliktide lahendamine või nende ennetamine (Glucker *et al.*, 2013).

1.1.1. Avalikkuse kaasamise tüpoloogiad

Avalikkuse kaasamise tekkimisel, arenemisel ja selle sisukama analüüsi tarbeks on loodud mitmeid tüpoloogiaid. Esimene neist on kaheksaastmeline, 1969. aastal loodud Arnsteini “kaasamise redel” tüpoloogia (Arnstein, 1969). Redeli kujul esitatud skeem on üles ehitatud selliselt, et luua piltlik kujund avalikkuse kaasamise erinevatest etappidest liikudes redelil alt üles, passiivsest info levitamise meetoditest kuni aktiivse kaasamiseni. Mida kõrgemat astet kaheksast “redeli-pulgast” käsitleme, seda suurem on vastaval astmel avalikkuse mõju otsusele (Reed et al., 2008; 2017). Skeemil eristatakse esmalt tasemeid “manipulatsioon” ja “teraapia”, mida on käsitletud ka kui kaasamise puudumist, sest nende eesmärk pole avalikkuse kaasamine, vaid selle moonutamine ning seeläbi eestvedajate ideede elluviimine (*ibid.*). Järgmised etapid on informeerimine ja konsultatsioon, mis annavad avalikkusele võimaluse arvamuse kujundamiseks ja avaldamiseks (Arnstein, 1969). Olgugi, et need kaks etappi on avalikkuse kaasamise seisukohalt oluline samm edasi, ei pruugi olla tagatud info kättesaadavus kõigile osapooltele ja võimalus avalikkusel end kuuldavaks teha. Järgmine aste – vaigistamine – on sarnaselt eelmise kahe astmega pigem sümboolse kui praktilise väärtusega, sest ka sel puhul jääb lõppotsus vaid võimukandjate teha. Viimased kolm redelipulka – partnerlus, delegeeritud võim ja kodanike kontroll – tähistavad täielikku avalikkuse kaasamist ja kodaniku võimu otsuste langetamisel (Arnstein, 1969). Arnsteini loodud tüpoloogia illustreerib hästi kuivõrd erinev avalikkuse kaasamine saab olla. Lisaks Arnsteini avalikkuse kaasamise tüpoloogiale on loodud ka teisi kaasamise tüpoloogiaid, mis muuhulgas on lihtsamad ja kompaktsemad. Rowe ja Frewer (2005) on esitanud kaasamise laiema raamistiku, mille alusel toimuvad avalikkuse kaasamise kolm protsessi: informeerimine (teavitamine), konsulteerimine (arvamuste ja ettepanekute küsimine) ja osalus (võimalus osaleda otsuste tegemisel ja protsessis) (Rowe, Frewer, 2005).

1.1.2. Avalikkuse kaasamise meetodid

Avalikkuse kaasamiseks on mitmeid erinevaid viise ning lihtsustatult võib neid jagada passiivseteks ja aktiivseteks avaliku informatsiooni meetoditeks. Passiivseteks avalikkuse kaasamise meetoditeks peetakse informatsiooni jagamise viise (Rowe, Frewer, 2005),

näiteks veebilehe, televisiooni, postrite jms infokandjate kaudu (Sinclair, 2016). Passiivsete meetodite abil toimub avalikkuse teavitamine, kus avalikkuse osalemise võimalus piirdub info vastuvõtmisega (Rowe, Frewer, 2005), ehk osapoolte vahelist diskussiooni ei toimu. Aktiivsed avalikkuse kaasamise meetodid näevad aga ette avalikkuse (või avalikkuse esindajate) aktiivse osalemise otsustusprotsessis (Rowe, Frewer, 2005) läbi koosolekute, ekskursioonide, ekspertide paneelide jms avalikkusele vahetu informatsiooni jagamise (Sinclair, 2016) ning sealhulgas tekib võimalus osapoolte vaheliseks diskussiooniks. Lisaks eristatakse avalikkuse kaasamise viisid vastavalt grupi suurusele ja selle eesmärgile. Eesmärgipõhiselt jaotatakse grupid kaheks: grupid, mille eesmärk on tegeleda probleemi lahendusega; grupid, mille eesmärk on tegeleda inimeste kaasatusega. Gruppide, mille eesmärk on tegeleda probleemi lahendustega, peamised tehnikad suurtes gruppides on töötubade, interaktiivsete küsitluste jms korraldamine, väiksemates aga rollimängud, paneelid, läbirääkimised jne (ibid.). Grupid, mille eesmärk on tegeleda inimeste kaasatusega, tegevusvaldkonnad suurtes gruppides on avalikud kuulamised, tagasiside lehed ja erinevad uuringud ning väiksemates gruppides informatiivsete koosolekute, intervjuude jms korraldamine (Sinclair, 2016).

1.1.3. Avalikkuse kaasamise hindamine

Avalikkuse kaasamist, selle mõju ja tõhususe hindamist on võimalik kirjeldada hindamiskriteeriumite abil. Avalikkuse kaasamise hindamine on oluline keskkonnakvaliteedi ja valitsemistavaga seotud eesmärkide saavutamiseks (Chess, 2000). Abelson'i ja Gauvin'i 2006. aastal ilmunud uuring "*Participation evaluation*" esitab kolm hindamiskriteeriumite gruppi: kontekst, protsess ja tulemus või hinnang tulemusele (Abelson, Gauvin, 2006). Igale kriteeriumide grupile on omakorda võimalik seada all-kriteeriumite nimekiri, millele vastavust analüüsi käigus saab hinnata. Kriteeriumite abil hinnatakse näiteks protsessi mugavust, läbipaistvust, subjektiivsust jpm protsessiga seonduvaid aspekte ning konteksti seisukohalt hinnatakse muuhulgas organisatoorseid ja otsuse omadusi ning suhteid erinevate osapoolte vahel (ibid.). Avalikkuse kaasamise hindamine on oluline nii finantsilistel, eetilistel kui ka praktilistel põhjustel. Avalikkuse kaasamise tulemuslikkust hinnatakse muuhulgas näiteks otsuse (sotsiaalsel) mõju

avalikkusele ja ajakulu. (Abelson, Gauvin, 2006). Lisaks on avalikkuse kaasamise hindamist defineeritud kolmesammulise tegevuskavana (Frewer, Rowe, 2004). Tegevuskava hindab avalikkuse kaasamist ning esitab sammudega kaasnevad võimalikud teoreetilised ja praktilised kitsaskohad. Tegevuskava esimene samm kehtestab efektiivsuse definitsiooni, sest asjakohane defineerimine on oluline teoreetilise võrdlusaluse seadmiseks, mille abil tulemuslikkust hinnata (*ibid.*). Küll aga pole efektiivsuse definitsioon ühtne ja objektiivne, seega on selle mõõtmine ja kirjeldamine keeruline. Selleks, et tagada uuringu suurim võimalik kasulikkus, näeb tegevuskava teine samm ette efektiivsuse definitsiooni tõestamise, milleks on vajalik välja töötada üks või mitu vahendit (osalejatega intervjuud, küsitlused jne) konkreetse avalikkuse kaasamise juhtumi ettenähtud seisundi saavutamise mõõtmiseks (Frewer, Rowe, 2004). Peale kahe esimese sammu läbimist, efektiivsuse defineerimist ja vahendite välja töötamist, näeb kolmas, ühtlasi viimane saam ette hindamise läbiviimise. Viiakse läbi hindamine ning tehakse järeldused efektiivsuse kohta, mis praktilisest seisukohast on üldiselt piisav, kuid akadeemilisest seisukohast on oluline näha ja laiemalt mõista, mida tulemused esitavad seoses kaasamise mehhanismidega (*ibid.*). Seeläbi on võimalik mõista, mis millal paremini sobib. Veel on võimalik avalikkuse kaasamist hinnata spetsiifilise hindamisraamistiku abil. Hindamisraamistiku abil hinnatakse järgnevaid avalikkuse kaasamisega seotud aspekte: juriidilised nõuded, meetodite tõhusus/juurdepääs, info kvaliteet, avaliku arutelu ajastus ja koht, sh ajaraamistik küsimuste/kommentaaride esitamiseks, avalikkuse teadlikkus ja koosseis, konsultatsioonimeetmed (Nadeem, Fischer, 2011). Lisaks hinnatakse üldist avalikkuse kaasamist ja avalikkuse arvamusega arvestamist lõppotsuse langetamisel ning kogu otsustusportsessi läbipaistvust (*ibid.*). Komponendid on omakorda jaotatud kriteeriumiteks, mille abil on võimalik hinnata, kuidas avalikkuse kaasamise eesmärgid on saavutatud. Hindamise abil on võimalik jälgida, mil määral avalikkuse kaasamine edendab keskkonnaaspekte (Chess, 2000).

1.2. Lühülevaade KMH ja KSH teemalisest kirjandusest

Teaduskirjandus esitab mitmeid keskkonnamõju hindamise (KMH) definitsioone, sest laialdaselt üldkasutatav definitsioon puudub (Pöder, 2017). Rahvusvaheline Mõjuhindamise

Ühing määratleb keskkonnamõju hindamist kui protsessi, mis eelneb otsuse ja tegevusloa andmisele ning sealhulgas tuvastab erinevate aspektide (kultuurilised, sotsiaalsed, biofüüsikalised jm) võimaliku mõju hindamise ja esitab leevendamise meetodid (IAIA 2016 ref Pöder 2017). Üldjoontes on keskkonnamõju hindamise eesmärk hinnata (kavandatava) projekti või arenduse võimalikke keskkonnamõjusid (Pöder, 2017). Sealjuures on eesmärk tagada jätkusuutliku arengu edendamine (Barker, Wood, 1999). Keskkonnamõju hindamisel võetakse arvesse negatiivseid ja positiivseid mõjusid ümbritsevale keskkonnale, inimeste tervisele ja huvidele.

Ka KMHd reguleeriv direktiiv ei esita mõiste definitsiooni, vaid KMH protsessi sisu. KMH koosneb kuuest hindamisetapist (vt ptk 1.5.) ning hindamise eelsetest ja hindamise järgsetest tegevustest. Enne keskkonnamõju hindamist teostatakse eeluuring, et selgitada KMH tegemise ja olemuse vajadust. KMH eelhinnang peab kirjeldama kavandatavat tegevust, selle piirkonda, mõjutatavat keskkonda ning esitama hinnangu selle kohta, kas tegevusel on eeldatav oluline keskkonnamõju või mitte (Keskkonnaministeerium, KMH eelhinnangu juhend, 2017). Hindamisjärgseteks tegevusteks on järelhindamise korraldamine ja vajadusel keskkonnameetmete korrigeerimine (Pöder, 2017). Järelhindamise käigus korraldatakse vajalik järelevalve ja seire KMH efektiivsuse suurendamiseks ning tegelikult ilmnevate keskkonnamõjude kohta informatsiooni kogumiseks (*ibid.*). Järelevalve korraldamine annab võimaluse vajadusel tekkinud ootamatute mõjudega õigeaegselt tegeleda ja KMH täiendada.

Euroopa Liidu keskkonnavaldkonna käsitluses on keskkonnamõju strateegiline hindamine (KSH) süstemaatiline protsess erinevate strategiadokumentide (kavad, programmid) projektide keskkonnamõju tagajärgede hindamiseks (Fortun, 2020). Teaduskirjandus käsitleb KSHd kui osaliselt KMH praktiseerimise käigus välja arenenud protsessi, mille peamine eesmärk on tagada säästva arengu edendamine (Tetlow, 2012) ja strateegiliste planeerimisdokumentide koostamisel planeerimise varajases staadiumis sotsiaalsete ja majanduslike aspektidega arvestamine (Fortun, 2020). Sealjuures on eesmärk tagada keskkonnakaitse, toetada jätkusuutlikku arengut ja otsustusprotsessi (White, Noble, 2013) ning tõsta otsustaja teadlikkust, milline keskkonnamõju võib planeeringute elluviimisega kaasneda (Fortun, 2020). Erinevalt keskkonnamõjude hindamisest puudub KSH-l ühtne konkreetne lähenemisviis, seega on KSH protsessi võimalik kujundada vastavalt

spetsiifilistele vajadustele. KSH-l võib olla reaalne mõju alternatiivsete valikute tegemisel (Tetlow, 2012). Protsessi tulemusena suureneb valikuvariantide osakaal, tänu millele on võimalik strateegilisel tasandil parema otsuse langetamine ning eesmärkide saavutamine (Gauthier *et al.*, 2010).

1.3. KMH ja KSH regulatsioonid Euroopa Liidu õigusaktides

Allolevas peatükis on välja toodud kokkuvõtlikud ülevaated hetkel kehtivatest KMH/KSHd reguleerivatest direktiividest ja kaasamise regulatsioonidest. KMH ja KSH kontekstis on (avalikkuse) kaasamist reguleeritud mitme Euroopa Liidu õigusaktiga. Esitatud on info KMHd ja KSHd reguleerivatest direktiividest, Aarhusi konventsioonist, KMH ja KSH direktiivi praegusest versioonist, EL 2003/35/EÜ üldsuse kaasamise direktiivist ning välja toodud olulisemad aspektid kaasamise regulatsiooni seisukohalt.

1.3.1. KMHd ja KSHd reguleerivad direktiivid

Algselt oli Euroopa Liidus KMH korraldamine ja protsessid reguleeritud KMH direktiiviga (85/337/EMÜ). Direktiiv võeti esmakordselt vastu 1985. aastal ning eelkõige reguleeriti direktiiviga KMH tegemise kohustus ja vajadus eritasandiliste projektide korraldamisel (European Commission, 2017). Algne direktiiv on hilisemalt kolmel, vastavalt 1997., 2003. ja 2009. aastal täiendatud lisadirektiividega, millest 1997. ja 2009. aasta täiendused laiendasid eelkõige erinevate projektide kaasatust ja KMH tegemise vajadust. 2003. aastal (2003/35/EÜ) vastu võetud direktiiv oli oluline muudatus avalikkuse kaasamise seisukohalt. Direktiiviga ühildati Aarhusi konventsioonil (1998) sätestatud avalikkuse kaasamise ja info ligipääsetavuse punktid KMH protsessis (*ibid.*). Esialgne 1985. aastal vastu võetud direktiiv 2011. aastal (direktiiviga 2011/92/EÜ) kodifitseeriti ning 2014. aastal esitati selle konsolideeritud versioon (2014/52/EL).

Direktiiv 2014/52/EL lõpetas viie aastase KMH süsteemi edasiarendamise protsessi. 2014. aastal vastu võetud direktiiv seadis ette nõuete kehtestamise tähtajaks 2017. aasta 16. mai. Direktiiviga sätestati KMH algatamise või algatamata jätmise otsustamise kord, sealhulgas

otsuse vormistamine, avalikustamine ja ajaline piiritus (KÕK, 2014). Oluliselt täiendati sealjuures EL liikmesriikide kohustust KMH direktiivi rakendamisest iga kuue aasta järel infot jagada. Lisandusid nõuded tegevusloa andmiseks mõistliku aja jooksul ja kohustus huvide konfliktide vältimiseks (*ibid.*). Konsolideeritud direktiiviga täpsustati aspekte, mida keskkonnamõju hindamisprotsessis arvestada, sealhulgas lisandusid kavandatava mõju hindamine kliimale, elurikkusele, inimtervisele ja rahvastikule. Olulised muudatused võeti vastu ka avalikkuse kaasamise ja osalemise valdkonnas. Direktiiviga lisati andmete elektroonilise kättesaadavuse ja elektroonilise teavitamise kohustus ning sätestati miinimumtähtajad (kogu EL-is ühtne 30 päeva) avalikkusega konsulteerimiseks (Euroopa Liidu Teataja, 2014). Muudatused sätestavad direktiivi nõuete rikkumise eest tõhusad, proportsionaalsed ja hoiatavad karistused, mille eeskirjad kehtestavad liikmesriigid (*ibid.*).

KSH direktiiv 2001/42/EÜ sätestab eelkõige valdkondlike (nt põllumajandus, transport jne) kavade ja programmide keskkonna-aspektide hindamise alused (Euroopa Liidu Teataja, 2001). Direktiivi peamine eesmärk on tagada keskkonnakaitse ja selle kõrge tase, sealhulgas reguleerida olulise keskkonnamõjuga programmide keskkonnamõju hindamist ja toetada säästvat arengut (*ibid.*). KSH direktiiv (2001/42/EÜ) näeb ette keskkonnamõju hindamise aruande esitamise. Muuhulgas peab aruanne sisaldama nõutavat (asjakohast) teavet ning vajadusel ka alternatiive. Direktiiv kehtestab nii piiriüleste kui kohalike konsultatsioonide korra. Lisaks sätestab direktiiv otsustamise ja otsusest teavitamise KSH protsessis, kättesaadav peab olema info vastuvõetud kava/ programmi kohta, sealhulgas kokkuvõtlik avaldus keskkonnakaalutlustest ja rakendatavatest meetmetest, nii avalikkusele, asutustele kui ka kõigile liikmesriikidele (Euroopa Liidu Teataja, 2001a). Konsulteerimise, avalikkuse ja asutuste teavitamise korra määravad Euroopa Liidu liikmesriigid. Käesolev direktiiv näeb ette järelevalve korraldamise kahjuliku mõju kindlaks määramiseks. Järelevalvet korraldavad liikmesriigid ning muuhulgas on neil kõnealuse KSH direktiiviga õigus sätestada kooskõlastatud menetlus (*ibid.*). Direktiiv kohustab liitunud riike esitama keskkonnaaruandeid, mis oleksid vastavuses direktiivi nõuetega.

1.3.2. Kaasamise käsitus KMH direktiivis (2014/52/EL) ja KSH direktiivis (2001/42/EÜ)

KMH direktiiv 2014/52/EL on täiendus 2011/92/EL direktiivile. Kaasamise seisukohalt näeb direktiiv ette avaliku juurdepääsu tugevdamise ning efektiivse infole ligipääsetavuse, reglementeerib avalike konsultatsioonide tulemuslikkuse seadusandlikes protsessides (Euroopa Liidu Teataja, 2014). Tõhusamate otsuste langetamiseks ja õiguskindluse tagamiseks peaksid liikmesriigid tulenevalt direktiivile esitama KMH protsessi osad mõistliku aja jooksul, et muuhulgas tagada seeläbi efektiivne avalikkuse kaasamine (*ibid.*). Juhul kui projekt võetakse vastu spetsiifilise siseriikliku seadusandlusega võivad direktiivi liikmesriigid käesoleva direktiiviga loetletud projektid, tingimusel, et direktiivi eesmärgid on täidetud, vabastada direktiiviga seatud avaliku arutelu sätetest [Euroopa Liidu Teataja, 2014, artikkel 2(3)(c)]. Direktiiv asendab varasema direktiivi sätteid, efektiivse avalikkuse kaasamise tagamiseks otsuse tegemise protsessis, tuleb avalikkust teavitada protsessi varajases staadiumis asjakohaste vahendite kaudu, nii elektrooniliselt kui ka paberkandjal [Euroopa Liidu Teataja, 2014, artikkel 6(2)(b)]. Paragrahv 5 kehtestab üldsuse teavitamise korra, milleks on info avaldamine kirja teel, kohalikus ajalehes, avalikkuse konsulteerimine probleemide korral, avalikud küsitlused jms [Euroopa Liidu Teataja, 2014, artikkel 6(5)(c)]. Liikmesriikide kohustus on määrata üldsuse teavitamise kord ning tagada vajalikud meetmed info levitamiseks avalikkusele. Direktiiv sätestab, et avaliku väljapaneku ja avalikkusega konsulteerimise aeg ei tohi olla lühem kui 30 päeva [Euroopa Liidu Teataja, 2014, artikkel 6(7)(e)] ning näeb ette, et konsultatsioonide tähtaja ja üksikasjaliku korra määravad liikmesriigid [Euroopa Liidu Teataja, 2014, artikkel 7(5)(b)]. Direktiiv sätestab, et tähtajad peavad olema liikmesriikides kehtestatud nii, et tagada efektiivne avalikkuse kaasamine otsustusprotsessis. Artikkel 9, paragrahv 1 sätestab otsuse teatamise korra. Direktiiv näeb ette, et kompetentne asutus teavitab avalikkust ja asjakohaseid asutusi viivitamata ning samuti peavad liikmesriigid tagama vajaliku teabe kättesaadavusele nii ametiasutustele kui ka avalikkusele [Euroopa Liidu Teataja, 2014, artikkel 9(1) asendus §1].

KSH direktiiv 2001/42/EÜ sätestab KSH toimimise korra. KSH direktiiv nõuab avalikkuse kaasamist KSH protsessis (Euroopa Liidu Teataja, 2001b). Sealhulgas näeb ette sobivate ajapiirangute/tähtaegade seadmise, et tagada piisav aeg konsultatsioonide korraldamiseks

[Euroopa Liidu Teataja, 2001b, artikkel 6(2)]. Samuti näeb direktiiv ette, et avalikkuse arvamus tuleb planeerimisel ja otsuste langetamisel arvesse võtta ning asjakohane informatsioon peab olema kättesaadav [Euroopa Liidu Teataja, 2001b, artikkel 6(3)(4)]. Detailsed korraldused määravad liikmesriigid. Liikmesriigid peavad tagama info jagamise planeeringu algatamise kohta ja muu asjakohase info levitamise avalikkusele [Euroopa Liidu Teataja, 2001b, artikkel 9(1)].

1.3.3. Arhusi konventsioon

2001. aastal jõustunud Arhusi konventsioon esitab üldsuse keskkonnaasjade teadlikkuse ja keskkonnakaitse parandamise eesmärgil meetmed kolmes valdkonnas: avalik juurdepääs keskkonnateabele; üldsuse osaluse edendamine otsuste tegemisel; kohtu poole pöördumise tingimuste laiendamine keskkonnaasjades (Euroopa Liidu Teataja, 2005). Konventsioon sätestab õigused ja kohustused keskkonnateabe ligipääsule. Sätestab kohustuse riigiasutustele teabe ajakohastamiseks, keskkonnaseisundi aruannete, õigusaktide, riiklike kavade ja poliitika ning rahvusvaheliste konventsioonide esitamiseks (Euroopa Liidu Teataja, 2005, artikkel 7) ning nende esitamiseks erinevate andmebaase (soovitavalt elektroonilisi) kasutamise [Euroopa Liidu Teataja, 2005, artikkel 5(3)]. Lisaks kehtestab konventsioon põhjused, mille korral riigiasutused võivad keelduda teabe juurdepääsu andmisest. Juurdepääs võib olla keelatud juhul kui nõutavat teavet ei ole või seda alles koostatakse või taotluse sisu ei ole põhjendatud [Euroopa Liidu Teataja, 2005, artikkel 4(3)]. Üldsuse osalemise keskkonnaasjade otsustamise seisukohalt näeb konventsioon ette, et tegevusloa andmiseks tuleb nõuetekohaselt võtta arvesse avalikkuse arvamust ja seisukohti, sätestades üldsuse teavitamise korra otsustamisprotsessis. Üldsust tuleb teavitada varakult kasutatava menetluse üksikasjadest (info vastutava asutuse, KMH menetluse kohta), otsuse olemusest ja küsimusest, mille üle otsustatakse [Euroopa Liidu Teataja, 2005, artikkel 6(1)(2)]. Sealjuures kehtestatud tähtajad peavad võimaldama avalikkusel efektiivselt osaleda [Euroopa Liidu Teataja, 2005, artikkel 6(3)]. Arhusi konventsiooniga ei esitata definitsioone, kuidas tõlgendada efektiivset või varajast avalikkuse kaasamist, mis on aga olulised aspektid konventsiooni eesmärkide täitmiseks (Hartley, Wood, 2005). Keskkonnaasjus kohtu poole pöördumise õigus on kõigil isikutel kui nende õigused teabe ligipääsule on ebaseaduslikult

piiratud [Euroopa Liidu Teataja, 2005, artikkel 9(1)]. Arhusi konventsioon sätestab, et peab olema tagatud võimalus vaidlustamiseks siseriiklike õigusnormide alusel, seda ka konventsiooni osalemise korra rikkumise korral [Euroopa Liidu Teataja, 2005, artikkel 9(2)]. Arhusi konventsiooni avalikkuse kaasamise nõuded on kasutatud ka järgmises direktiivis (direktiiv 2003/35/EÜ), olles aluseks muutusteks KMH ja IPPC (International Plant Protection Committee) süsteemides.

1.3.4. Üldsuse kaasamise direktiiv (EL 2003/35/EÜ)

Direktiiv 2003/35/EÜ kehtestab muudatused 85/337/EMÜ ja 96/61/EÜ direktiivides seoses üldsuse kaasamise ja õiguskaitse kättesaadavusega, sätestab üldsuse kaasamise korra KMH ja KSH kontekstis ning aitab kaasa Arhusi konventsioonist tulenevate kohustuste rakendamisele (Euroopa Parlament, 2003). Direktiiv defineerib üldsuse kui üks või mitu füüsilist või juriidilist isikut ning nende organisatsioone jms [Euroopa Parlament, 2003, artikkel 2(1)]. Iga liikmesriigi kohustus tagada üldsuse teavitamine kõikidest koostamis-, muutmis- või läbivaatamise ettepanekutest (avalikud teadaanded, elektrooniliselt vms) [Euroopa Parlament, 2003, artikkel 2(2)(a)]. Tagatud peab olema üldsuse õigus esitada märkusi ning nende arvamusi tuleb nõuetekohaselt arvesse võtta [Euroopa Parlament, 2003, artikkel 2(b)(c)]. Liikmesriikide õigus on määrata, milline on üldsus ja asjakohased organisatsioonid ja määravad üldsuse kaasamise üksikasjaliku korra [Euroopa Parlament, 2003, artikkel 2(3)]. Direktiiviga esitatakse muudatusettepanekud ning sätted üldsuse teavitamise osas. Üldsust tuleb teavitada otsuste tegemise korra võimalikult varases etapis ning esitada tuleb avalikkusele info teostusloa taotluse, keskkonnamõju hindamise algatamise, otsuse eelnõu, kogutud teabe ja üldsuse kaasamise korra kohta [Euroopa Parlament, 2003, artikkel 3(4) asendus artikkel 6 §2, §3]. Lisaks kehtestab nõude üksikasjade esitamise osas pädevate vastutavate asutuste kohta, kellele märkuseid ja küsimusi esitada [Euroopa Parlament, 2003, artikkel 3(4)(c) asendus artikkel 6 §2, §3] ja kehtestab korra, et üldsusele antakse tõhusad võimalused aegsasti, et võtta osa otsuste tegemise korrast ning esitada märkusi ja arvamus võimalusel enne otsuse langetamist [Euroopa Parlament, 2003, artikkel 3(4)]. Direktiivi artikkel 4, paragrahv 1 defineerib üldsuse mõiste kahes osas: üldsus

kui üks või mitu füüsilist või juriidilist isikut ja asjaomane üldsus kui üldsus, keda (või kelle huve) antav luba mõjutab või võib mõjutada [Euroopa Parlament, 2003, artikkel 4(1)].

1.4. KMH/KSH etapid vastavate direktiivide alusel ja kaasamise roll neis

Tüüpiliselt koosneb KMH/KSH läbiviimine kuuest alljärgnevast etapist:

- 1) eeldatava olulise keskkonnamõju väljaselgitamine;
- 2) KMH/KSH käsitusala määramine;
- 3) KMH/KSH raporti koostamine;
- 4) kaasamine KMH/KSHs;
- 5) aruande vastuvõtmine ja tegevusloa (mitte) andmine;
- 6) seire (European Union, 2017a)

Esimene etapp, eeldatava olulise keskkonnamõju väljaselgitamine on ühtlasi kõige olulisem osa protsessist, mille käigus otsustatakse KMH/KSH algatamine. Etapi käigus selgitatakse kogu järgnevate etappide vajalikkus, sealhulgas see, kas projekti arendajal tuleb koguda ja esitada täiendavaid tõendeid mõju ja leevendusmeetmete osas (Peterson, 2014). Juhul kui lisatõendite esitamine on õigustatud, on selleks ette nähtud konsultatsioonid seotud isikutega (*ibid.*).

KMH/KSH käsitusala määramise käigus otsustatakse, millised on olulisemad eeldatavad keskkonnaga seotud mõjutused ja probleemid ning tuuakse kuidas need mõjutavad planeeringus järgnevate otsuste tegemist (European Union, 2017b). Etapi tulemusel tagatakse, et hindamise fookus on märkimisväärsete mõjude hindamisel. Käsitusala määramine on oluline hindamise tervikpildi saavutamiseks, et vältida hilisemaid pretensioone ning vajadust lisainfo järgi, selle määramine võib olla olenevalt projektist arendajale kohustuslik või tehtud vabatahtlikkuse alusel lisainfo ja arvamuste saamiseks (*ibid.*). Etapi käigus toimuvad konsultatsioonid, milles osalevad kohaliku omavalitsuse, keskkonnavalaselt juhtivorganite esindajad ning kõik huvipooled, sealhulgas avalikkus

(European Union, 2017b). Käsitusala määramise etapp defineerib eelkõige järgneva etapi, KMH/KSH raporti sisu.

KMH/KSH raport esitab informatsiooni projekti, eeldatava keskkonnamõju, võimalike alternatiivide (koos valiku põhjendustega), mis vähendaksid või väldiksid keskkonnamõju, kohta (European Union, 2017c). Muuhulgas peab raport sisaldama kokkuvõtet projektist ja lisainformatsiooni spetsiifilistest omadustest. KMH/KSH raporti kompetentsuse tagamiseks peab olema raport koostatud eksperdi poolt ning raportit hindab kompetentne asjatundlik asutus, kes vajadusel küsib lisainformatsiooni arendajalt (*ibid.*).

Demokraatlikus ühiskonnas on avalikkusel õigus oma elu mõjutatavate otsuste tegemistel kaasa rääkida (Pöder, 2017) ning KSH/KMH protsessi võib samuti pidada elu mõjutatavaks aspektiks. Teaduskirjandusest selgub, et kaasamine KMH/KSH protsessis aitab teha paremaid otsuseid. Avalikkuse kaasamine on omane planeerimisprotsessi teises järgus pärast mõju hindamise raporti koostamist (Gauthier *et al.*, 2010). Kaasamise eesmärk on saada lisainfot võimalike mõjude ja tingimuste kohta tegevuskohas ning lisaks saada projektile avalikkuse toetust, vältida ja leevendada konflikte, tutvudes huvigruppide väärtushinnangutega (Pöder, 2017). Avalikkuse kaasamise käigus avaldatakse otsustusprotsess avalikkusele, mille abil saab näha projekti vastuvõtlikust kogukonnas ning pidada leevendusmeetmete osas läbirääkimisi (Gauthier *et al.*, 2010). Läbi kaasamise KMH/KSH protsessis on võimalus avalikkusel kaasa rääkida, oma küsimustele vastused saada ning ettepanekuid teha (*ibid.*). Oluline on siinkohal ka osaliste harimine ja usalduse loomine ning seeläbi otsuse legitiimsuse suurendamine (Pöder, 2017). Kaasamine KMH/KSH protsessis on üldjuhul pidev, et tagada jätkusuutlik projekti areng.

Aruande vastuvõtmine ja tegevusloa andmine või andmata jätmise korra otsustab projekti juhtivorgan (European Union, 2017a). Otsuse tegemisel lähtutakse KMH/KSH raportis välja toodud eeldatavate keskkonnamõjude ja konsultatsiooni käigus saadud kommentaaridest. Toetudes raportile, juhtivorgan otsustab, kas projektil on märkimisväärne mõju keskkonnale või mitte (*ibid.*). Langetatud otsusest teavitatakse avalikkust. Pärast otsuse tegemist ning avalikkuse teavitamist korraldatakse monitooring ehk seire, mille korraldamine KMH/KSH protsessis on vajalik, et hinnata kehtestatud standardite järgmist. Seiretegevuse käigus

jälgitakse varasemalt rakendatud ettepanekutest tulenevaid keskkonnamõjutusi- või muutusi, sealhulgas jälgitakse tegevusi, et keskkonnakomponentide muutumine inimtegevuse tagajärjel oleks vastavuses regulatsioonide ja standarditega (Ramos *et al.*, 2004). Seire käigus kogutud informatsioon annab võimaluse seire vastutavatele osapooltele võtta kasutusele vajalikud meetmed negatiivsete mõjude ärahoidmiseks või leevendamiseks (*ibid.*). Seire tulemused annavad olulise tagasiside tulevaste KMH/KSH projektide parandamiseks.

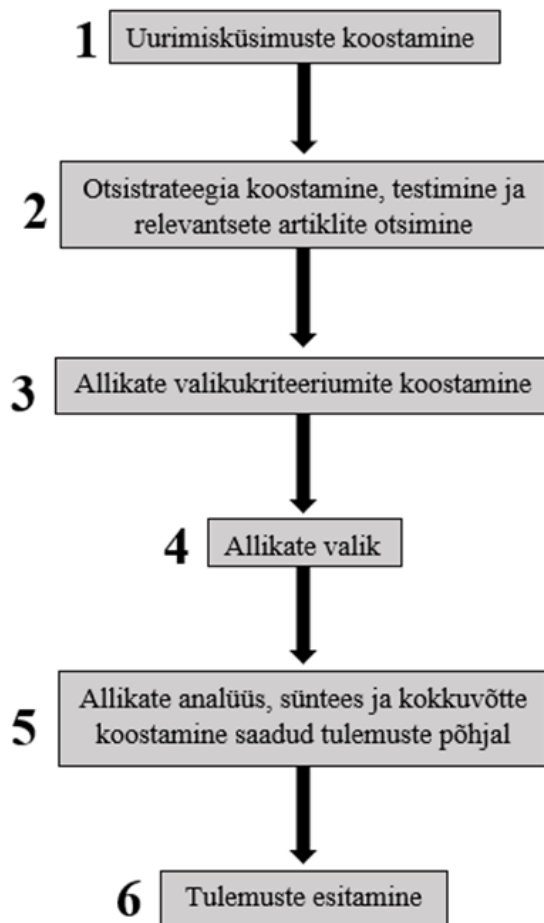
2. METOODIKA

Käesoleva töö eesmärk oli uurida teaduskirjanduse alusel avalikkuse kaasamist KMH- ja KSHdes Euroopa Liidus, milleks kasutati süstemaatilise kirjandusülevaate meetodit. Allolev peatükk tutvustab bakalaureusetöös kasutatud andmete kogumiseks ja analüüsimiseks kasutatud meetodeid.

Süstemaatiline kirjanduse ülevaade on kirjandusülevaate tüüp, mille käigus kasutatakse süstemaatilist meetodit, et luua terviklik uurimisplaan, sealhulgas süsteemselt ja läbipaistvalt koguda ja analüüsida teemakohast informatsiooni ning vastata püstitatud uurimisküsimustele (Tawfik *et al.*, 2019). Vajadus süstemaatiliste kirjandusülevaadete järele on tekkinud paralleelselt teaduskirjanduse mahu suurenemise ja teiste, infoallikate külluse ja ning nende kättesaadavusega. Süstemaatiline kirjanduse ülevaade võimaldab info kasutajatel selekteerida saadaolevatest andmetest relevantse ning samaaegselt kvaliteetse info, mida tavapärane kirjanduse analüüs ei võimalda (Hemingway, Brereton, 2009). Süstemaatilised kirjandusülevaated põhinevad enamasti eelretsenseeritud protokollil, mille abil on võimalik metoodilisi protsesse vajadusel korrata, muutes saadud tulemused võrreldes tavalise kirjanduse ülevaatega usaldusväärsemaks (*ibid.*). Bakalaureusetöö mahtu arvestades antud töös protokoll ei koostatud, aga töö etappe dokumenteeriti töö käigus kirjalikult ja võimalikult põhjalikult. Ülevaade etappidest on esitatud käesolevas metoodika peatükis ja detailid toodud töö lisades.

Keskkonnahoiu valdkonnas on süstemaatiliste kirjandusülevaadete metoodikaks tunnustatud Rahvusvahelise Keskkonnatõenduse Assotsiatsiooni (*Collaboration for Environmental Evidence*) juhendid (Pullin *et al.*, 2018). Sisuka ja korrektse süstemaatilise kirjanduse ülevaate koostamiseks tuleb järgida mitmeid põhimõtteid. Üldjoontes koosneb süstemaatilise ülevaate koostamine kuuest etapist (joonis 1): 1) uurimisküsimuste koostamine; 2) otsistrateegia koostamine, testimine ja relevantsete artiklite otsimine, 3) allikate valikukriteeriumite koostamine; 4) allikate valik; 5) allikate analüüs, süntees ja

kokkuvõtte koostamine saadud tulemuste põhjal; 6) tulemuste esitamine (Tawfik *et al.*, 2019).

Joonis 1. Süstemaatilise kirjandusülevaate tüüpilised etapid (Tawfik *et al.*, 2019).

Järgnevates alapeatükkides selgitatakse iga tööetapi sisu ja käiku täpsemalt.

2.1. Uurimisküsimuste koostamine

Uurimisküsimused koostati arvestades eelkõige töö eesmärki: uurida ja hinnata avalikkuse kaasamise olemust ja efektiivsust keskkonnamõju hindamise ja keskkonna strateegilise hindamise protsessides. Sealhulgas arvestades bakalaureusetöö mahtu ja isiklikku huvi. Uurimisküsimused püstitati teema taustainfo uurimise käigus, hinnates, millised on valitud teema kitsaskohad kättesaadavas teaduskirjanduses/uuringutes.

2.2. Otsistrateegia koostamine, test-otsingud ja lõplik otsing

Otsistrateegia koostamine on oluline kalduvuste vältimiseks ning hea otsistrateegia võimaldab muuta sünteesiprotsessi kompaktsemaks (Pullin *et al*, 2018). Otsistrateegia olemus koosneb neljast põhilisest etapist: otsingu planeerimine, otsingu juhtimine/läbiviimine, otsitulemuste haldamine/raporteerimine, lõpliku otsivalemi täiendamine ja lõpliku otsingu tegemine (*ibid.*).

Tööd alustati artiklite proovi-otsingutega *Scopus*'e andmebaasis. *Scopus* on andmebaas, milles on ühendatud artiklite kokkuvõtted ja tsitaadid jm teaduslik sisu (Scopus s. a, 2021). *Scopus*'e andmebaas valiti, kuna see on üks andmebaasidest, mis katab erinevaid teadusvaldkondi ja on rohkem Euroopa-keskne kui näiteks *Web of Science* andmebaas (Gusenbauer, Haddaway, 2019). Sarnased andmebaasid, mida oleks lisaks *Scopus*'ele saanud kasutada, oleksid olnud nt *Web of Science* või *EbscoHost* (*ibid.*). Arvestades lisaandmebaasides tehtavate otsingutega tekkivat eeldatavat andmemahutu, mis tuleb süstemaatiliselt läbi töötada, siis käesolevas bakalaureusetöös teisi andmebaase siiski ei kasutatud.

Vastavalt taustakirjandusele, konsultatsioonile juhendajaga ja töö autori eelteadmistele seati otsingute jaoks teemakohased märksõnad, et andmebaasist relevantseid kirjeid leida. Märksõnad jaotati vastavalt teemadele nelja gruppi (vt ka tabel 1 all):

- 1) kaasamist puudutavad otsingusõnad (nt *public/civic/stakeholder participation/engagement* jne)
- 2) keskkonnamõjude hindamist puudutavad otsisõnad (nt EIA, *impact assessment* jne)
- 3) kaasamise väljundeid käsitlevad otsisõnad (nt *effectiveness, efficiency, outcome* jne)
- 4) geograafiline piirang (28 EL riiki)

Otsingute raames lisati ka spetsiifilisem alljaotus tüüpilistest kaasamise, protsessi- ja väljundipõhistest hindamiskriteeriumitest ning vaadati kuidas nende märksõnade lisamine või ärajätmine mõjutab otsitulemusi. Märksõnu ja nende gruppe kombineeriti Boole'i loogikaoperaatoritega AND ja OR. Prooviotsinguid tehti kokku 17 korral. Otsingutulemusi

analüüsi, hinnates saadud vastuste arvu, relevantsust ja kokkulangevust kasutatud märksõnade ning käesolevas bakalaureusetöös püstitatud eesmärkidega. Otsivalemit täiendati pidevalt, lisades uusi märksõnu, sünonüüme ja kriteeriume, et otsitulemused vastaksid võimalikult hästi uuritavale teemale. Kõik otsitulemused salvestati *Scopus*'e keskkonnas ning otsivalemite ja tulemuste muutustest peeti jooksvalt MS *Excel*'i tabelit koos kommentaaridega (vt prooviotsingute tabel Lisa 1). Proovi-otsingute etapi lõpuks valiti välja parim otsivalem. Parima otsivalemi valimisel lähtuti eelkõige saadud vahetulemuste temaatilisest asjakohasusest ja valikukriteeriumitest (vt ptk 2.3.). Lõplik otsinguvalem sisaldas nelja märksõnade gruppi ning see on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Lõplikus otsingus kasutatud märksõnad ja lõplik otsinguvalem.

Märksõnade grupp	Otsingusõnad
#1 Kaasamine	participat* OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involv* OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR inform* OR consult* OR engage* OR collaborat*
#2 Keskkonnamõjude hindamine	"environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment"
#3 Kaasamise väljundid	effectiveness OR efficiency OR competence OR adaptability OR productivity OR performance OR impact OR outcome
#4 Geograafiline piirang (EL28 riike puudutavad märksõnad)	europe* OR austria* OR belgium OR belgian OR bulgaria* OR croatia* OR cyprus OR czech* OR "Czech Republic" OR denmark OR danish OR estonia* OR finland OR finnish OR france OR french OR germany OR german OR greece OR greek OR hungary OR hungarian OR ireland OR irish OR italy OR italian OR latvia* OR lithuania* OR luxembourg OR malta OR maltese OR netherlands OR dutch OR poland OR polish OR portugal OR portuguese OR romania* OR slovakia* OR slovenia* OR spain OR spanish OR sweden OR swedish

Lõplik otsinguvalem: ((((TITLE-ABS-KEY (participat* OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involv* OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR inform* OR consult* OR engage* OR collaborat*)) AND (TITLE-ABS-KEY (effectiveness OR efficiency OR competence OR adaptability OR productivity OR performance OR impact OR outcome))) AND (TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment"))) AND (TITLE-ABS-KEY (europe* OR austria* OR belgium OR belgian OR bulgaria* OR croatia* OR cyprus OR czech* OR "Czech Republic" OR denmark OR danish OR estonia* OR finland OR finnish OR france OR french OR germany OR german OR greece OR greek OR hungary OR hungarian OR ireland OR irish OR italy OR italian OR latvia* OR lithuania* OR luxembourg OR malta OR maltese OR netherlands OR dutch OR poland OR polish OR portugal OR portuguese OR romania* OR slovakia* OR slovenia* OR spain OR spanish OR sweden OR swedish)))

Lõpliku otsingu koondvalem: ((((TITLE-ABS-KEY (#1)) AND (#2) AND (#3) AND (#4))))

Prooviotsingute käigus välja valitud otsivalemiga tehti lõplik otsing *Scopus*'e andmebaasis 10.12.2020, kasutades Eesti Maaülikooli raamatukogule kättesaadavaid allikaid. Otsingu tulemusel leiti 2272 kirjet. Arvestades eeskätt bakalaureusetööde mahtu, arvati *Scopus*'e keskkonnas käesolevast tööst osa allikaid välja nende tüübi tõttu juba enne nende detailset hindamist (järgmine etapp), kuna nende detailne analüüs oleks tähendanud liiga suurt töömahtu. Välja arvati näiteks aamatud, konverentsikogumikud ja lühiauringud. Lisakriteerium välja-arvamisel oli ka see, kas allikad eeldatavalt sisaldavad empiirilist andmestikku või mitte: nt arvati välja toimetaja-veerud, kirjad, märkmed, ülevaated.

2.3. Allikate valiku kriteeriumid, nende sobivuse testimine ja lõplik allikate valik

Süsteematilise kirjandusülevaate metoodika kohaselt on allikate valikuks vaja esmalt välja töötada allikate valiku kriteeriumid ning seejärel hinnata allikate sobivust neile

kriteeriumitele kahel tasandil: 1) pealkirjade ja teeside põhjal; 2) täistekstide põhjal (Pullin *et al.*, 2018).

2.3.1. Valiku kriteeriumite väljatöötamine ja testimine

Töö prooviperioodi teises etapis seati proovi-projekt üles CADIMA keskkonnas, et hinnata kirjete vastavust töös seatud valikukriteeriumitele. CADIMA on vaba juurdepääsuga online-keskkond, mis hõlbustab süstemaatiliste kirjandusülevaadete dokumenteerimist ja eeskätt allikate valikut (Kohl *et al.*, 2018). Kirjete hindamiseks seati esialgu kuus hindamiskriteeriumit. Kirjed arvati valimisse, kui allika pealkirjast ja teesidest selgus, et:

- 1) uuringu fookus on kaasamisel KMH/KSH-de kontekstis;
- 2) uuring keskendub kaasamise protsessi, tulemuste ja/või mõju analüüsile;
- 3) uuring on empiiriline (s.t. kogutud primaarandmeid ja neid analüüsitud);
- 4) uuring on läbi viidud Euroopa Liidus (s.t. tehtud ühes või mitmes EL28 riigis kogutud andmestiku põhjal);
- 5) uuring on inglise keeles;
- 6) uuring on välja antud aastal 1992 või hiljem.

Sellised hindamiskriteeriumid seati, et artiklitest saadav informatsioon oleks bakalaureusetöö mahtu arvestades hallatav. Kriteerium, et kaasata vaid uuringud, mis on antud välja aastal 1992 või hiljem, seati mitmel põhjusel. Esiteks, sest 1991. aastal sõlmiti kaasamise seisukohalt oluline, piiriülest keskkonnamõju hindamist reguleeriv, Espoo konventsioon. Teiseks, seetõttu, et 1992. aastal sõlmiti Rio de Janeiro bioloogilise mitmekesisuse konventsioon, mis oli üks esmaseid kaasamist käsitlevaid rahvusvahelisi leppeid. Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni 10. printsiip sätestab, et kõigil huvilistel peab olema võimalus keskkonnateabega tutvumiseks ning osalusprotsessis osalemiseks (UNEP, 2016). Hindamiskriteeriumite abil on võimalik mitterelevantseid artikleid juba töö varajases faasis välja arvata ning jätkata tööd käesoleva töö jaoks aja- ja asjakohaste allikate põhjal.

Hindamiskriteeriumide sobivuse testimiseks imporditi 200 esimest kirjet (sorteeritud teemakohasuse alusel) 2272st *Scopus*'e andmebaasis leitud kirjest CADIMA keskkonda, kus seati üles proovi-projekt. CADIMA-keskkonnas hinnati iga kirjet pealkirja ja teeside alusel vastavalt püstitatud kuuele kriteeriumile. Hindamisprotsessi lõpuks valiti 200 kirjest välja 11 kriteeriumitele kõige paremini vastavat artiklit. Test-hindamise tulemusena jäi hindamiskriteeriumite sisu samaks.

Prooviperiood ja proovi-otsingute korraldamine oli eelkõige vajalik süstemaatilise kirjanduse ülevaate erinevate etappide läbi proovimiseks, et töö hilisemas etapis oleks vajalikud oskused ülevaate koostamiseks olemas. Samuti sai prooviperioodi jooksul välja töötada parima otsivalemi ja kriteeriumid järgmiste tööetappide korraldamiseks.

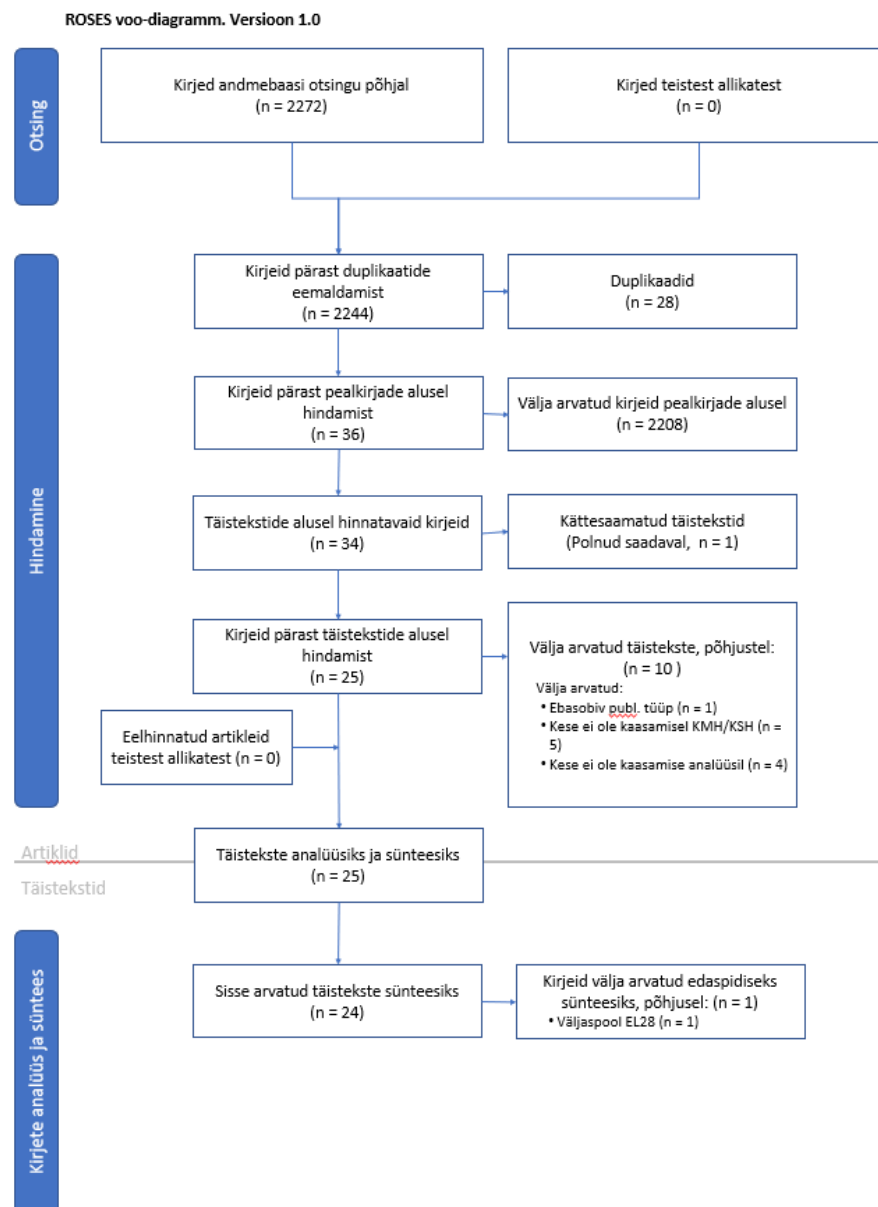
2.3.2. Allikate valik

Scopus'e andmebaasis salvestatud 2272 kirjet eksporditi RIS-failina ning seati üles projekt *EPPI-Reviewer*'isse. *EPPI-Reviewer* on litsentsipõhine rakendus erinevat tüüpi (sh süstemaatilise) kirjanduse ülevaadete koostamiseks, võimaldades lisaks allikate hindamisele ja valikule ka hilisemat kogutud info analüüsi valitud allikate põhjal (*EPPI-Reviewer* s. a, 2021). Sel põhjusel otsustati *EPPI* programmi käesolevas bakalaureusetöös kasutada. *EPPI-Reviewer*'isse artiklite lisamisel tekkis 28 duplikaati¹, mis likvideeriti. Allikaid hinnati eelpool kirjeldatud kuue kriteeriumi põhjal kahel tasandil: 1) pealkirjad ja teesid ning 2) täistekstid. Valiku käiku kujutab joonis 2.

Pealkirjade ja teeside alusel hindamise protsessis lisati esmalt kriteeriumid (vt ptk 2.3.1. Valiku kriteeriumite väljatöötamine ja testimine) *EPPI-Reviewer* programmi. Kriteeriumite sõnastust muudeti vastavalt programmi ettekirjutustele. Kriteeriumid esitati "välja kui:..." stiilis. Sarnaselt CADIMA keskkonnas toimunud proovi-hindamisele hinnati *EPPI-Reviewer*'is artiklite pealkirjade ja teeside vastavust seatud kriteeriumitele. Esmase hindamise tulemusena, pealkirjade ja teeside alusel, valiti välja 36 artiklit edasiseks analüüsiks. Edasine analüüs toimus täistekstide põhjal, millest enamik oli allalaetavad EMÜ

¹ Duplikaadid tekkisid kirjade järjestamisel ja eksportimisel *Scopus*'es.

raamatukogu võrgus. Mitte-kättesaadavate, viie artikli puhul võeti ühendust artiklite autoritega portaali ResearchGate ja/või meili teel; nii saadi kätte veel nelja artikli täistekstid. 36 artikli täistekstide edasist valikut ja analüüsi käiku on kirjeldatud järgnevas alapeatükis.

Joonis 2. Allikate valikuprotsess käesolevas töös. (Roses Flow Diagram for Systematic Reviews, <https://www.roses-reporting.com/flow-diagram>, 2017)

2.4. Allikate analüüs ja süntees

Selleks, et EPPI-Reviewer'is saaks välja valitud artikleid analüüsida ja nende põhjal kokkuvõtteid teha, töötati esmalt tausta-kirjanduse põhjal välja allikate kodeerimisskeem ehk koodipuu (vt kodeerimisskeem Lisa 2.). Kodeerimisskeem on üks osa süstemaatiliselt asjakohase informatsiooni leidmiseks artiklite kogust, s.t. eelnevalt süstemaatiliselt välja valitud allikate sisuanalüüsist (Pullin *et al*, 2018). Käesoleva töö kodeerimisskeem koosneb kolmest põhiosast, mis on esitatud küsimuste ja valikvastuste vormis. Kodeerimisskeemi on lähemalt kirjeldatud järgnevalt.

Esimeses sektsioonis analüüsiti valitud artiklites uuringu metoodika kirjeldust, s.t. milliseid meetodeid andmete kogumiseks kasutati ning millises (Euroopa Liidu) riigis uuring läbi viidi. Koodipuu **teises** sektsioonis hinnati kaasamise olemust ja selle tulemusi. Märgitakse, milliseid kaasamise meetodeid on kasutatud, mis tasemel on kaasamine, milliseid õiguslikke aluseid kaasamiseks mainitud on, milliseid indikaatoreid kaasamise analüüsiks/hindamiseks kasutati, milliseid osapooli mainiti kaasamise aspektilt ning millises KMH/KSH etapis avalikkuse kaasamine aset leidis. Lisaks toodi välja milliseid kaasamise aspekte valitud uuringutes enim kritiseeriti ning kas uuringus on jagatud soovitusi kaasamise/osaluse tõhustamiseks. **Kolmandas** sektsioonis märkitakse, mis laadi projektile KMH oli korraldatud.

Koodipuu koostati esialgu *MS Exceli* tabelina ja testiti selle asjakohasust kolme empiirilise artikli põhjal: Del-Furia ja Wallace-Jones (2000), Hartley *et al.* (2004) ja Pöder (2009). Testimise käigus hinnati artiklite sisu vastavalt eelnevalt loetletud küsimustele/kriteeriumitele. Testi tulemusena parandati koodipuu küsimuste sõnastust ning täiendati sektsiooni “kaasamise olemus ja tulemused” täpsustavate lisaküsimustega parandussoovituste kohta ja lisati lõppu teemasektsioon KMH/KSH projektide iseloomu osas. Lisaks parandati ja/või lisati eelnevalt välja töötatud valikvastuseid, et need vastaksid täpsemalt analüüsitavale andmestikule.

Järgnevalt sisestati parandatud kodeerimisskeem (s.t. küsimused ja valikvastused) EPPI-Reviewer programmi. Koodipuu küsimustele vastuste leidmiseks loeti esmalt artiklid tervikuna läbi, et nende sisuga tutvuda. Seejärel kasutati avatud kodeerimise meetodit.

Avatud kodeerimise eesmärk on koondada andmestik erinevatesse kategooriatesse (Noormets, 2021). Selleks otsitakse ja märgitakse tekstis olulised võtmesõnad ja/või teemad (*ibid.*). EPPI-Reviewer'is tehti see tööetapp rida-realt-kodeerimisena (*line-by-line coding*), mille käigus loetakse iga teksti tähelepanelikult ja märgitakse vastavalt koodile tekstis olulised kohad *highlight* funktsiooniga ning seejärel seotakse esiletõstetud tekstiosa vastava koodiga. Rida-realt kodeeriti põhiliselt üldisemat tõlgendamist nõudvatele küsimustele vastamiseks vajalikku teksti. Näiteks, kui kodeerimisküsimus oli “Millisel tasemel oli kaasamine?” ja kui artikli tekstis oli kirjutatud, et osapoolte vahel sõlmiti lepinguid, oli sealkohal loogiline järeldada, et kaasamine toimus koostöö tasandil. Rida-realt kodeeriti eeskätt need tekstiosad, mis puudutasid kodeerimisskeemi teist sektsiooni (s.t. bakalaureusetöö põhiteemat, kaasamist puudutavad küsimused), kuna nende puhul on tõlgendusvõimalus suurem kui kodeerimisskeemi esimese (s.t. analüüsitava artiklite metoodika) või kolmanda sektsiooni (s.t. KMH iseloom) küsimuste puhul.

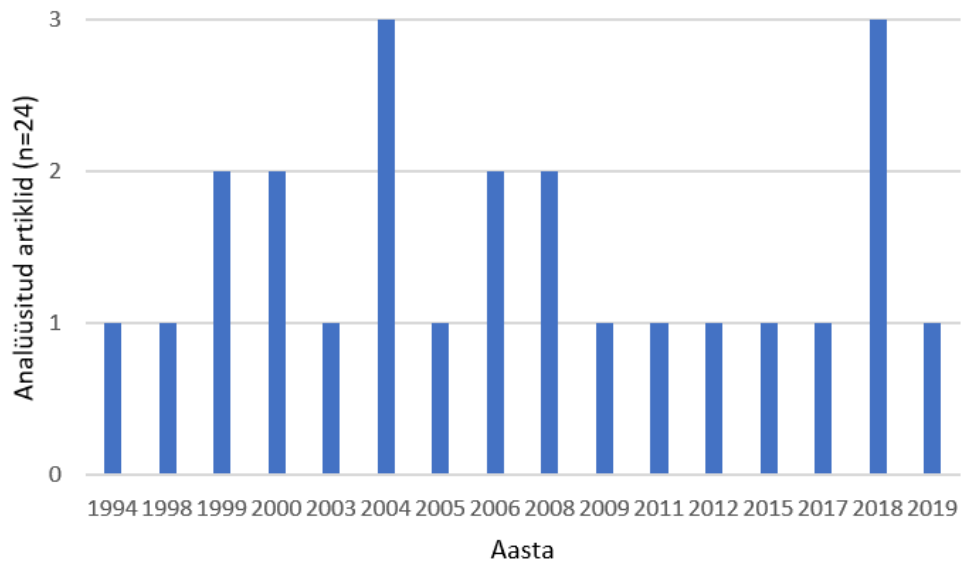
Paralleelselt valitud 36 artikli süvitsi lugemise ja sisuanalüüsiga toimus nende hindamine täistekstide põhjal. Hindamiseks täistekstide alusel lisati sarnaselt varasemale (hindamine pealkirja ja teeside alusel) hindamiskriteeriumid EPPI-Reviewer programmi ning kontrolliti artiklite vastavust nendele kriteeriumitele. Lisaks tehti eraldi faili jooksvalt märkmeid täistekstide sisu ja olemuse kohta, et hõlbustada hiljem täistekstide sisse või välja arvamist. Täistekstide hindamise tulemusena leiti, et 24 artiklit vastab kõigiti töös seatud tingimustele, sh nende põhjal on võimalik vastata kõigile koodipuu küsimustele. Käesoleva bakalaureusetöö lõplik valim on seega 24 teadusartiklit (vt kasutatud taustakirjanduse loetelu) ja järgnev tulemuste peatükis esitatu põhineb nende 24 artikli analüüsil saadud kokkuvõtetel ja võrdlusel.

3. TULEMUSED

Käesolevas peatükis antakse ülevaade 24 artikli täisteksti sisuanalüüsi tulemustest. Analüüsitud artiklite loetelu on välja toodud kasutatud kirjanduse nimistus (süsteematilise kirjandusülevaate meetodil analüüsitud artiklite loetelu). Tulemused on esitatud vastavalt kodeerimisskeemi küsimustele ja teemadele. Tulemuste peatükis kasutatud joonised on koostatud eelnevalt välja töötatud kodeerimisskeemi alusel, aga kvalitatiivse analüüsi käigus selgus ka muid olulisi aspekte, millest tekstikokkuvõtete ja võrdlustena tulemuste peatükis ülevaade antakse. Esimeses alapeatükis on kirjeldatud uuringu metoodika olemust ja analüüsitud artiklite iseloomu. Teises alapeatükis kaasamise olemust ja tulemusi, sealhulgas kaasamise kitsaskohti ja parandusettepanekuid ning kolmandas märgitud, mis laadi projektile oli KMH tehtud.

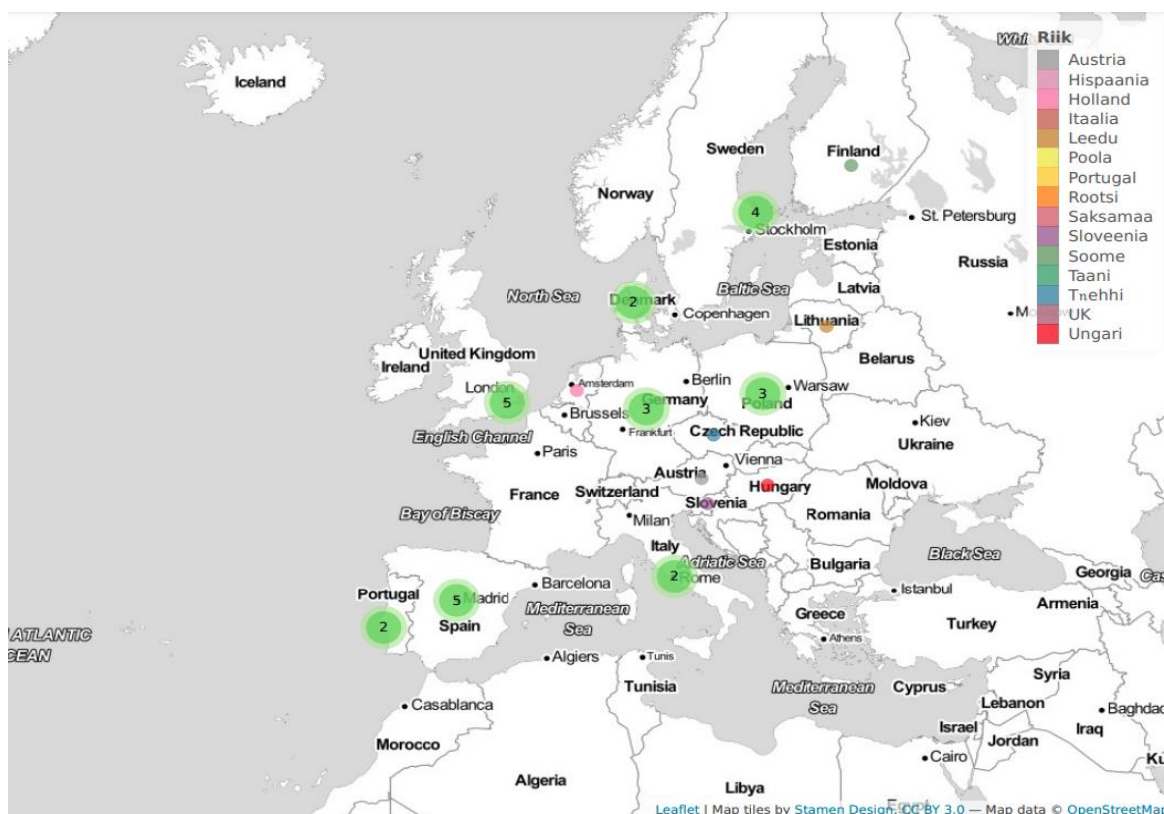
3.1. Analüüsitud artiklite üldiseloostus

Analüüsiks kasutatud artiklid on avaldatud alates aastast 1994. Kahel aastal, 2004 ja 2018 ilmus enim artikleid: mõlemal aastal kolm. 1999, 2000, 2006 ja 2008 ilmus kaks artiklit, ülejäänud aastatel 1 või mitte ühtegi (joonis 3). Analüüsitavad artiklid ilmusid kümnes erinevas väljaandes. Enim kirjeid, kuuel korral, ilmusid ajakirjas “*Environmental Impact Assessment Review*”. Neljal juhul ilmusid analüüsitud artiklid ajakirjas “*Impact Assessment and Project Appraisal*”. Allikate tüübi poolest olid kõik töös süvitsi analüüsitud allikad artiklid.

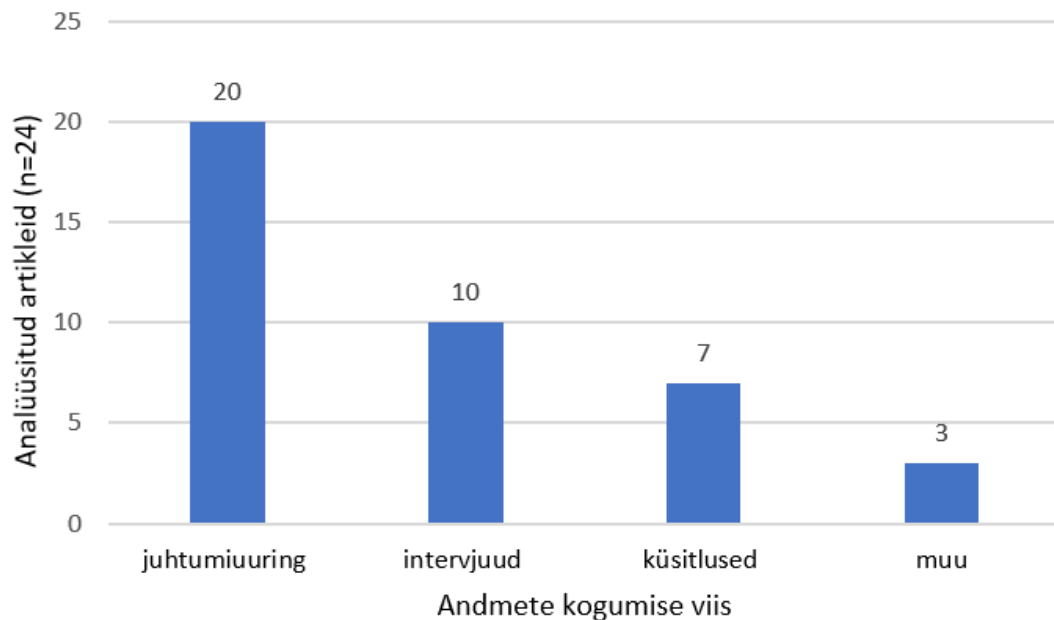
Joonis 3. Analüüsitud artiklite jaotus avaldamise aastate lõikes.

Lisaks avaldamisaastale vaadeldi, millises riigis või riikides uuring läbi viidi ning milliseid meetodeid andmete kogumiseks kasutati. Analüüsitavate artiklite uuringud viidi läbi 15 erinevas Euroopa Liidu riigis (joonis 4). Populaarseimateks riikideks olid Inglismaa (5 artiklis), Hispaania (5) ja Rootsi (4). Ülejäänud riikide: Poola (3), Portugal (2), Saksamaa (3), Taani (2), Itaalia (2), Tšehhi (1), Austria (1), Sloveenia (1), Holland (1) Leedu (1), Ungari (1), Soome (1), puhul, kolmel või vähemal korral. Mitmel juhul (Albergaria ja Fidelis 2006, Albrecht 2008, Albrecht 2008, Bassi jt 2012, Blicharska jt 2011, Soneryd ja Weldon 2003, Vicente jt 2015) oli kahe eri riigi tulemused kombineeritud, s.t. esitatud ühes artiklis (piiriülene kaasamine). Bond jt (2004) uuring oli läbi viidud kolmes riigis.

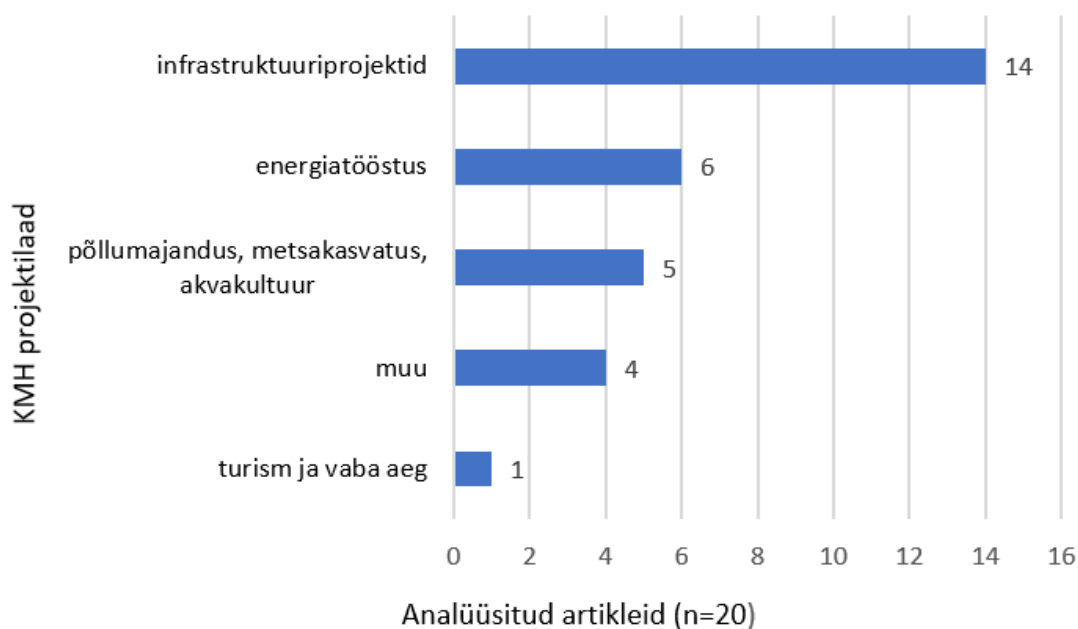
Joonis 4. Uuringute läbiviimise jagunemine riikide lõikes. Numbrid tähistavad riike, mille kohta oli enam kui üks artiklit. Joonis koostatud veebirakenduses <https://estech.shinyapps.io/eviatlas/> (Haddaway *et al.*, 2019).

Tulemusest selgus, et analüüsitud artiklites kasutati uuringu tüübina (joonis 5) enim (20 artiklis) juhtumiuuringut. Samuti kasutati andmete kogumiseks intervjuusid (10) ja küsitlusi (7). Bond jt (2004), Lyhne jt (2017), Vicente jt (2015) kasutasid andmete kogumiseks mõnd muud viisi, milleks olid näiteks asukoha külastus/ekskursioon, kirjanduse/veebiallikate ja piiriüleste raportite analüüs. Paljudel juhtudel oli kasutatud samaaegselt mitut tüüpi meetodilisi lähenemisi (Bassi jt 2012, Blicharska jt 2011, Bond jt 2004, Dagiliute ja Juozapaitiene 2018, Landauer ja Komendantova 2018, Palerm 1999, Soneryd ja Weldon 2003, Soneryd 2004, Van Buuren ja Nooteboom 2009), millest populaarseim oli intervjuude ja juhtumiuuringu kombinatsioon. Hartley ja Wood (2005) puhul kasutati juhtumiuuringu ja intervjuude kombinatsioonile lisaks veel küsitlusi. Lyhne jt (2017) intervjuude ja küsitluste, Peterlin jt (2006) puhul juhtumiuuringu ja küsitluste kombinatsiooni.

Joonis 5. Analüüsitud artiklites kasutatud metoodilised lähenemised.

Enamik analüüsitud artikleid käsitlesid KMHd (20 artiklit). Analüüsitud artiklitest vaid neljal juhul käsitleti avalikkuse kaasamist KSH kontekstis. Et koguda taustainfot KMH ja KSH käsitusvalade kohta, analüüsiti artiklites ka seda, mis laadi projektile oli KMH tehtud. Joonis 6 illustreerib, et KMHd käsitletud artiklites (14 artiklit) domineerisid infrastruktuuriprojektid (16). Suurem osakaal oli ka energiatööstuse (8) ja põllumajanduse, metsakasvatuse ning akvakultuuri-teemalistel projektidel (6). Richardson jt (1998) artiklis oli KMH tehtud turismi ja vaba aega puudutavale projektile. Neljal korral oli KMH tehtud muud laadi projekti jaoks. Albrecht (2008) KMH oli tehtud piirkondliku ruumilise planeerimise projektile. Veel olid KMHd tehtud Albrecht (2008a) puhul laskemoona paigaldamise, Elling ja Nielsen (2018) tuumajäätmete hoidla Hartley ja Wood (2005) jäätmete kõrvaldamise projektile.

Joonis 6. KMH käsitusala analüüsitud KMH artiklites.

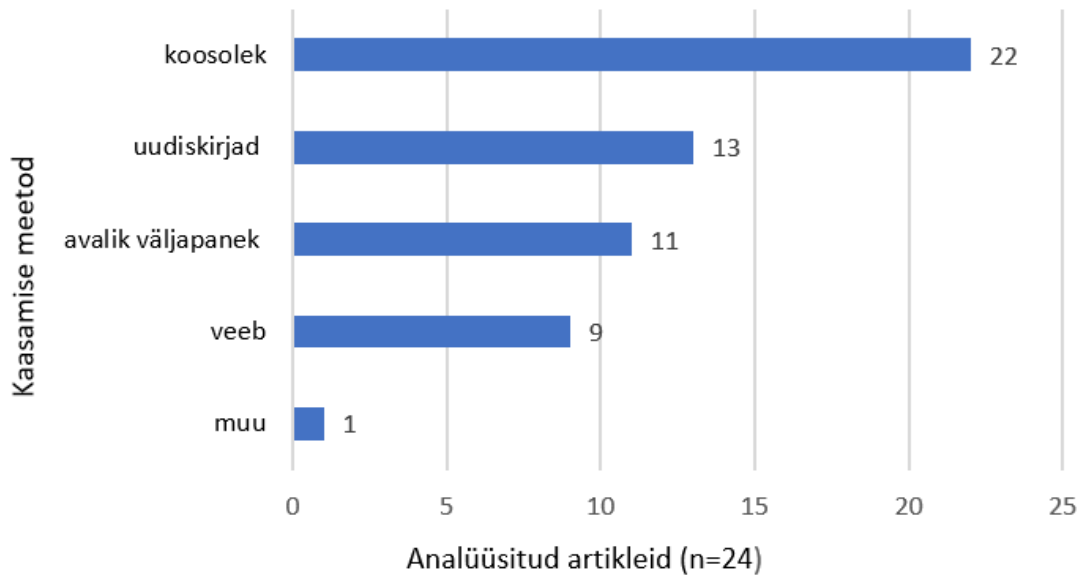
3.2. Kaasamise olemus ja tulemused

Kaasamise olemuse ja tulemuste peatükis on kirjeldatud kaasamise erinevaid aspekte. Kaasamise olemust ja tulemust analüüsiti antud bakalaureusetöös üheksa suunava küsimuse abil (vt kodeerimisskeem Lisa 2).

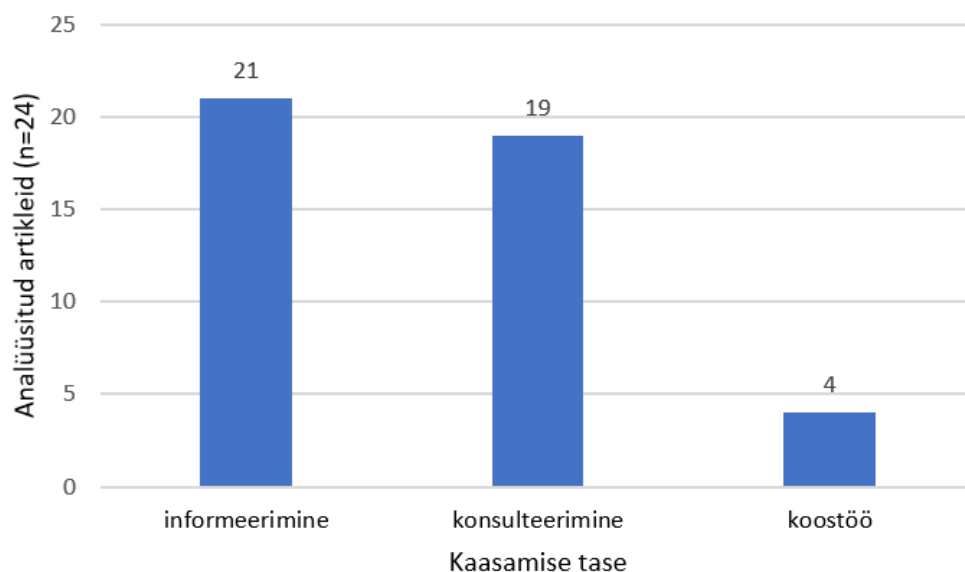
3.2.1 Kaasamise olemus

Analüüsi tulemusel selgus, et peamiselt kasutati avalikkuse ja huvirühmade kaasamiseks koosolekuid (22 artiklis) (joonis 7). Samuti olid levinud uudiskirjade (13) ja veebi (9) kasutamine ning avalike väljapanekute korraldamine (11). Hartley ja Wood (2005) artiklis oli lisaks uudiskirjade väljastamisele ja avaliku väljapaneku ning koosolekute korraldamisele organiseeritud visiit sündmuspaigale. Kaasamise olemuse seisukohalt hinnati, millisel tasemel oli avalikkuse kaasamine (joonis 8). Peamine kaasamise tase oli informeerimine (21) ja konsulteerimine (19). Informeerimine toimus peamiselt kohaliku

meedia või veebi vahendusel ja konsulteerimine avalikel väljapanekutel. Nelja analüüsitud artikli puhul õnnestus kindlaks teha, et avalikkusega tehti koostööd. Van Buuren (2009) tõi välja pideva suhtluse avalikkusega ja tagasiside küsimise. Albrecht (2008) analüüsitud artiklis toodi välja avalikkuse esitatud kommentaaride/ettepanekute läbivaatus, kaalumine ja arvesse võtmine, mida mainis ka Del Furia (2000). Albergaria (2006) tõi välja koostöö vormina kokkulepete sõlmimise erinevate organite ja seotud isikute vahel.

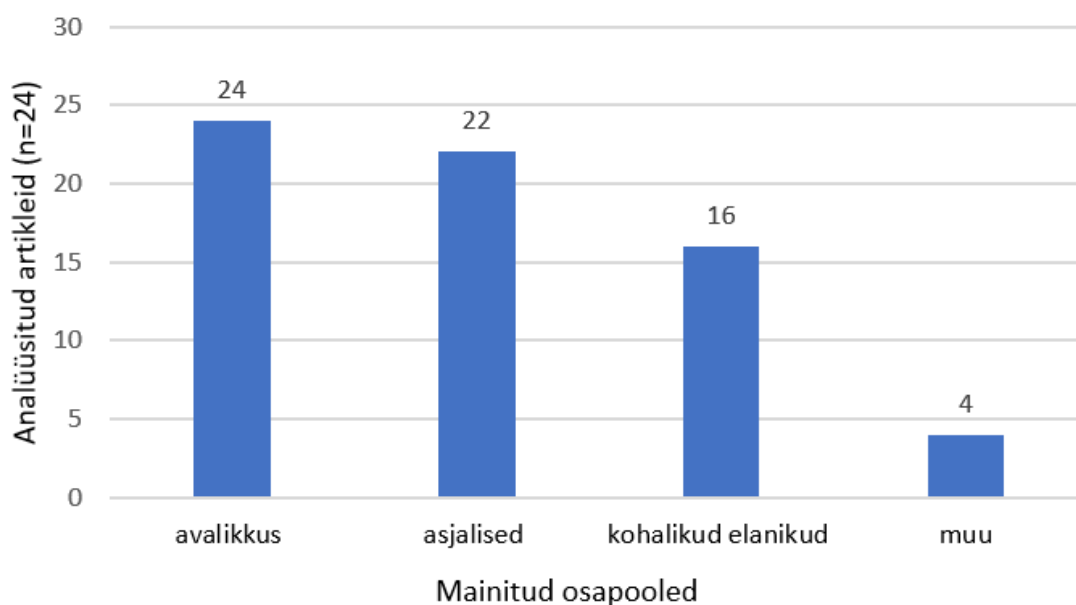

Joonis 7. Kaasamise meetodite jagunemine.

Joonis 8. Kaasamise tasemete jagunemine

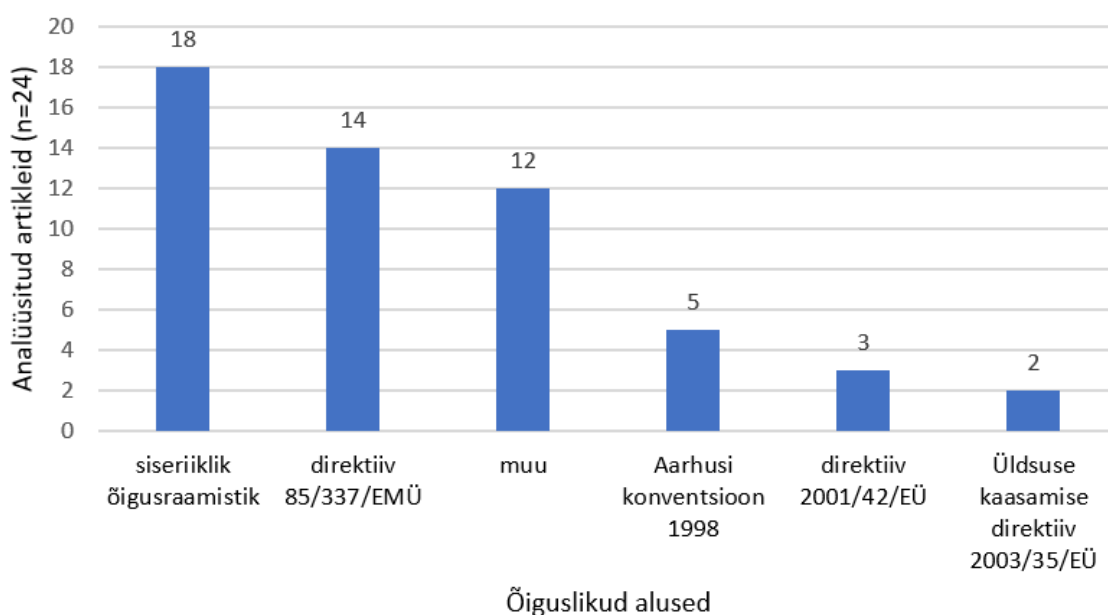
Kaasamisest rääkides mainiti artiklites protsessi erinevaid osapooli (joonis 9) Kõigis analüüsitud artiklites mainiti kaasamise teemal avalikkust/üldsust. Enamjaolt (22 artiklis) mainiti lisaks ka asjaosalisi, kelleks olid teised projekti tulemusest huvitatud osapooled, näiteks arendajad või muude huvigruppide rühmad või nende esindajad. Mitmel juhul, 16s analüüsitud artiklis mainiti kaasamise aspektist kohalikke elanikke. Clark (1994) on lisaks avalikkusele, asjalistele ja kohalikele maininud ka seadusjärgseid mittekohustuslikke konsultante, Del Furia ja Wallace-Jones (2000) organiseeritud grupeeringuid/organisatsioone ning Landauer ja Komendantova (2018) ja Palerm (1999) kodanikuühiskonna organisatsioone.

Joonis 9. Artiklites mainitud osapooled.

Enamikus analüüsitud artiklites oli mainitud erinevaid õiguslikke raamistikke. Seega järgmisena uuriti bakalaureusetöös täpsemalt, milliseid KMHd/KSHd ja kaasamist puudutavaid õiguslikke aluseid artiklites kirjeldati (joonis 10). Peamiselt mainiti kaasamise seisukohalt siseriiklike õigusraamistikke (21 artiklis), mis enamjaolt olid liikmesriikide kohandused mõne Euroopa Liidu direktiivi nõuete täitmiseks. 14-s analüüsitud artiklis mainiti Euroopa Nõukogu direktiivi 85/337/EMÜ või selle hilisemaid täiendusi. KMH seisukohalt mainiti analüüsitud artiklites veel Euroopa parlamendi ja nõukogu Üldsuse kaasamise 2003/35/EÜ (2) ja 2014/52/EL direktiive ja Aarhuse konventsiooni (5). KSH

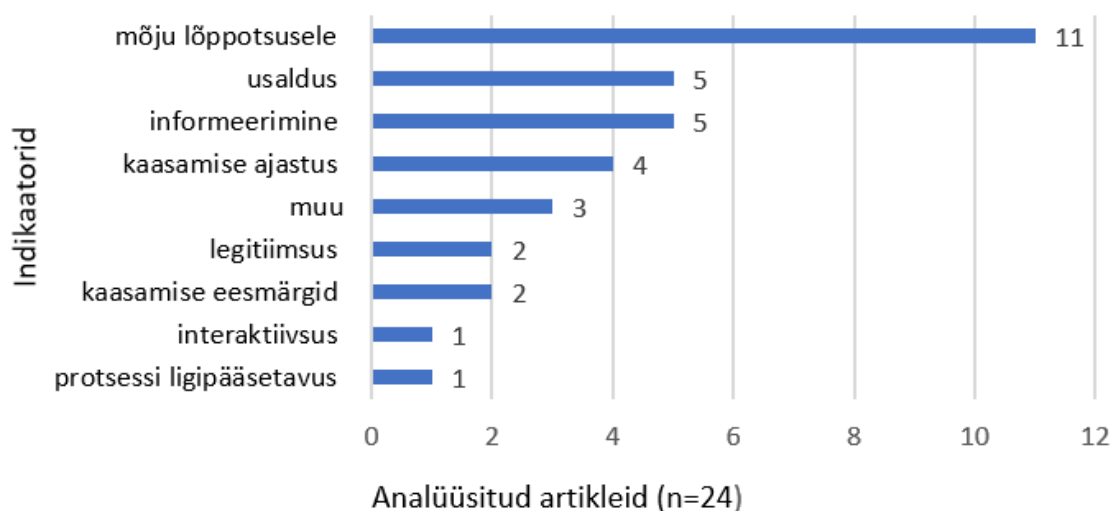
seisukohalt mainiti neljas analüüsitud artiklis Euroopa Parlamendi ja nõukogu 2001/42/EÜ direktiivi. Õiguslike alustena mainiti ka muid õigusraamistikke (13). Espoo konventsiooni mainisid Albergaria ja Fidelis (2006), Albrecht (2008), Bond jt (2004) ja Soneryd (2004), seega oli Espoo konventsioon enimmainitud õigusakt lisaks kodeerimisskeemis väljatoodud valikutele. Analüüsitud artiklites, nt Bassi jt (2012), Dagiliute ja Jouzapaitiene (2018), Elling ja Nielsen (2008), Lidskog ja Soneryd (2000), Palerm (1999) mainisid ka Euroopa Liidu suunitlusi üldisemas võtmes. Muuhulgas mainisid Albrecht (2008a), Lidskog (2000) ja Albrecht (2008b) ka bioloogilise mitmekesisuse (Rio de Janeiro) konventsiooni. Ühekordselt mainiti mitmeid õiguslikke aluseid, nt Rotterdami ja Põhjamaade keskkonnakaitse konventsioon. Lisaks mainiti analüüsitud artiklites ka mõnd konkreetse KMH/KSH projektilaadiga seotud seadusandlust, nt on Elling (2008) ja Peterlin (2006) artiklis mainitud veepoliitika raamdirektiivi (2000/60/EÜ).

Joonis 10. Õiguslike aluste mainimine artiklites.

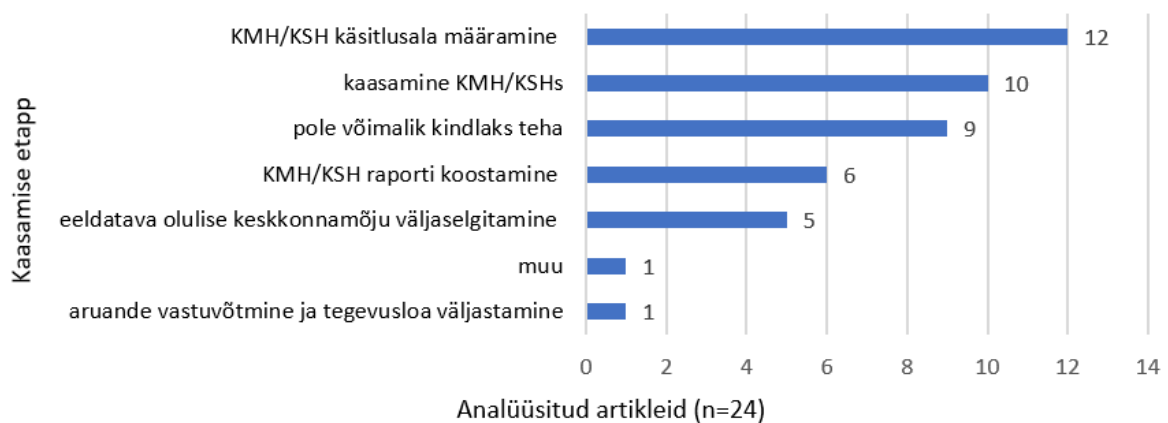
3.2.2 Kaasamise indikaatorid ja tulemused

Selleks, et kindlaks teha, milline oli avalikkuse kaasamise mõju, vaadeldi artiklites kaasamise ajastust ja kasutatud indikaatoreid. Artiklite analüüsil märgiti, milliseid indikaatoreid kaasamise analüüsiks/hindamiseks kasutati (joonis 11). Peamiselt hinnati analüüsitud artiklites kaasamise mõju lõppotsusele (11 artiklis) ehk avalikkuse võimalusi mõjutada lõppotsust. Sel teemal on nt Elling ja Nielsen (2017) välja toonud, et osapoolte jagatud otsust ei tehtud, ehk avalikkus lõppotsust kuidagi ei mõjutanud. Viies artiklis kasutati analüüsiks informeerimise ja usalduse indikaatorit. Bond *et al.* (2004) toob selkohal välja, et avalikkuse kaasamine on edukas vaid juhul kui osapoolte vahel on usaldus ja pole segadust erinevate aspektide osas, ehk avalikkusel on vajalik informatsioon. Neljal korral kaasamise ajastuse indikaatoreid, mille osas on Hartley (2005) toonud välja, et efektiivne ja kriitiline ajastus on kogu protsessi vältel äärmiselt oluline. Sedapuhku Richardson jt (1998) artiklist selgus, et kaasamine polnud hästi ajastatud ja toimus liiga hilja. Vähem kasutati kaasamise hindamiseks legitiimsuse (2), kaasamise eesmärkide (2), protsessi ligipääsetavuse (1) ja interaktiivsuse (1) indikaatoreid. Del Furia ja Wallace-Jones (2000) kasutasid kaasamise hindamise indikaatoriks võimekust lahendada/ohjata konflikte. Landauer ja Komendantova (2018) sedapuhku hindasid avalikkuse kaasamist läbi avalikkuse kaasamise tüüpide ja asjaosaliste ja arendajate vahel toimiva suhtlemisoscuse abil. Richardson jt (1998) kasutas oma artiklis avalikkuse kaasamise hindamiseks kaasamise meetodite analüüsi, arvestades sealjuures kaasamise ajastust ja sisu.

Joonis 11. Kaasamise analüüsiks/hindamiseks kasutatud indikaatorid.

Avalikkuse kaasamise ajastus on oluline efektiivse kaasamisprotsessi alus. Artiklite analüüsis märgiti, millises KMH/KSH etapis avalikkust/asjalisi kaasati (joonis 12). Kõige tavapärasem etapp avalikkuse/asjaliste kaasamiseks oli KMH/KSH käsitusala määramine (ingl. k. *scoping*), pooltes ehk 12-s analüüsitavais artiklites toimus kaasamine just selles etapis. Tihtipeale (10 artiklis) toimus kaasamine kaasamiseks eraldi ettenähtud etapis, mis leidis aset pärast KMH/KSH raporti koostamise (ingl. k. *assessment/evaluation of impacts, environmental impact statement*) etappi, milles avalikkust/asjalisi kaasati analüüsitavates artiklites vaid kuuel juhul. Viies artiklis kaasati avalikkust KMH/KSH algfaasis, ehk eeldatava olulise keskkonnamõju väljaselgitamise (ingl. k. *screening*) etapis. Del Furia (2000) puhul toimus avalikkuse kaasamine lisaks eeldatava olulise keskkonnamõju väljaselgitamise, kaasamise KMH/KSHs, raporti koostamise ka KMH/KSH protsessi lõppfaasis ehk aruande vastuvõtmine ja tegevusloa andmise/mitteandmise etapis. Blicharska jt (2011) on välja toonud kaasamise tüübi, mille puhul võib pidada kaasamist pidevaks, sest see toimus paralleelselt kogu KMH protsessiga.

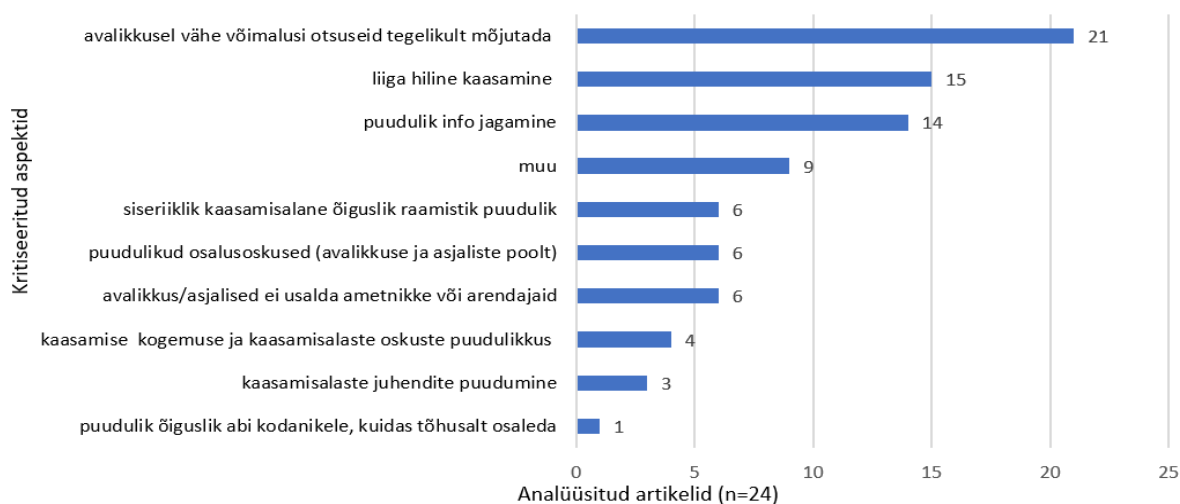
Joonis 12. Avalikkuse ja/või asjaliste kaasamise etapp.

3.2.3 Kaasamise kitsaskohad ja parandusettepanekud

Järgmisena uuriti, milliseid kaasamise aspekte kritiseeriti uuringutes (joonis 13). Enim (21 artiklis) kritiseeriti, et avalikkusel on vähe võimalusi otsuseid tegelikult mõjutada. Albergaria ja Fidelis (2006) koos paljude teiste analüüsitud artiklite autoritega on kritiseerinud, et avalikkuse arvamust ei võeta kuulda ega nende ettepanekuid ei kaaluta tõsiselt, vaid otsuseid langetavad arendajad või muud projekti autoriteedid. Palju on kritiseeritud ka avalikkuse liiga hilist kaasamist (15). Richardson (1998), Clark (1994) jpt toovad välja, et avalikkust kaasatakse etappides, mil paljud olulise tähtsusega otsused on juba võimuorganite või arendajate poolt langetatud ega kuulu enam läbirääkimisele. Paljuski kritiseeriti puudulikku info jagamist avalikkusele (14). Sealjuures mainis nt Soneryd (2004) ka seda, et saadaolev informatsioon on liiga keeruline ja tehniline, mistõttu oli avalikkusel raske jagatud infot mõista. Peterlin (2006) sedapuhku kritiseerib, et jagatud info polnud piisavalt informatiivne. Kritiseeritud on ka puudulikke osalusoskusi (6), seda nii avalikkuse kui ka asjaliste poolt ja praktilise kogemuse puudumist (4), mida saab otseselt seostada info kättesaadavuse ja selle mõistmise puudustega. Näiteks selgub analüüsitavast Hartley ja Wood (2005) artiklist, et avalikkusel on raskendatud ligipääs informatsioonile või on õiguslik abi puudulik, kuidas tõhusalt osaleda (1). Samuti puuduvad tihtipeale avalikkusel endal algteadmised teema olemusest või selle õiguslikust poolest ning seda infot neile ka ei

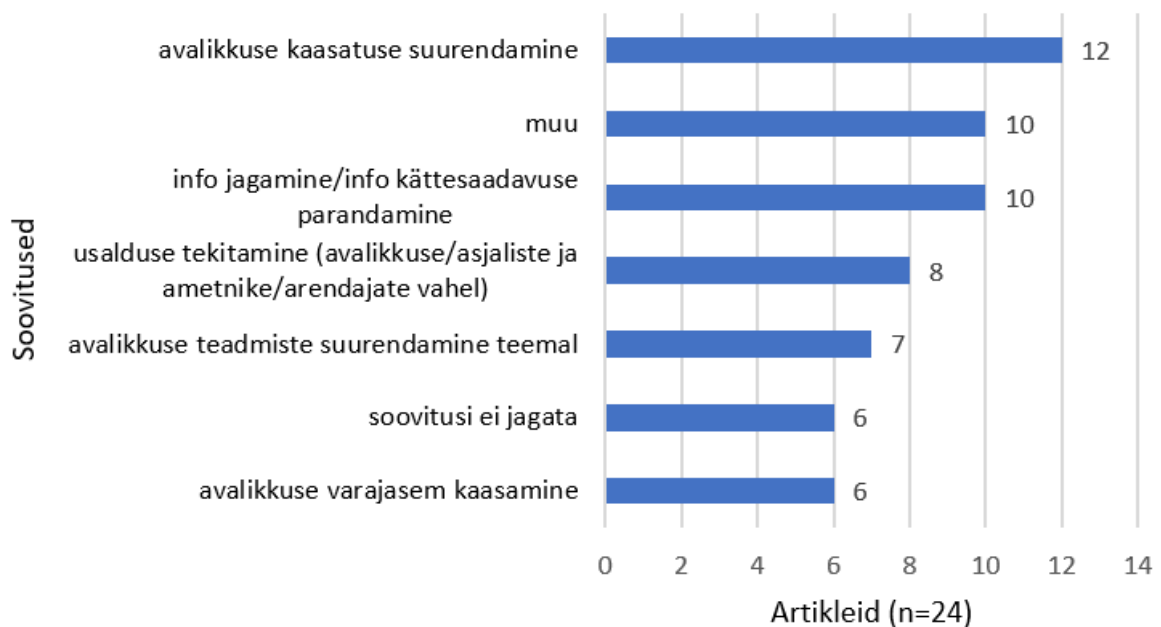
jagata, seega puuduvad avalikkusel oskused kaasamisprotsessist edukalt osa võtta. Ka usalduse puudumine mõjutab avalikkuse kaasamise efektiivsust. Analüüsitud artiklites on kritiseeritud, et avalikkus või asjalised ei usalda ametnikke või arendajaid (6), mis tuleneb palju ka eelmainitust (info mittejagamine, vähene või hiline kaasamine jne). Palerm (1999) toob välja, et usalduse puudumine avalikkuse ja arendajate vahel tuleneb eelkõige info salastatusest ja liigsest kiirustamisest avalikkuse kaasamise korraldamisel. Kui avalikkusel on vähe aega ja suur osa informatsiooni projekti kohta on konfidentsiaalne, on umbusalduse tekkimine paratamatu. Sealjuures on kritiseeritud siseriikliku kaasamisalast õigusliku raamistiku puudulikkust (6) ja ka kaasamise alaste juhendite puudumist (3). Landauer ja Komendatova (2018) toovad välja, et õiguslik raamistik ei ole piisav, et tagada mitte ainult avalikkuse kaasamine, vaid ka avalikkuse mõju KMH otsustusprotsessis. Elling ja Nielsen (2018) toovad sealjuures välja, et ka rahvusvahelisel tasandil pole avalikkuse kaasamine KMH/KSH protsessis üheselt mõistetavalt defineeritud.

Piiriülest kaasamist saab siinkohal eraldi välja tuua. Piiriülene kaasamine hõlmab korraga mitut (vähemalt kahte) riiki, mis jagavad piiri. Seega on piiriülene kaasamine veelgi nüansirikkam ja keerulisem kui riigisisene avalikkuse kaasamine. Piiriüleste KMH/KSH kaasamiste puhul kritiseeriti eelkõige riigiti erinevat seadusandlust ja erinevaid riigikeeli. Nii Albrecht (2008a) kui ka Albrecht (2008b) ja Blicharska jt (2011) on välja toonud, et dokumentide ametlik tõlkimine on keeruline ja kulukas protsess, mistõttu on nii dokumentide avalikustamine kui ka neist arusaamine ja arvamuse avaldamine raskendatud.

Joonis 13. Kritiseeritud kaasamise aspektid.

Kaasamise ja osaluse tõhustamiseks on 18-s artiklis välja pakutud soovitusi (joonis 14). Enim soovitatakse avalikkust rohkem kaasata (12 artiklis) ning sealjuures parandada info jagamist/kättesaadavust (10) ja tõsta avalikkuse teadlikkust kõnealusel teemal (7). Oluliseks peeti ka usalduse tekitamist avalikkuse/asjaliste ja ametnike/arendajate vahel või selle suurendamist (8). Olgugi, et avalikkuse hilist kaasamist kritiseeriti enim, on avalikkuse varajasemat kaasamist parandusettepanekuna soovitatud ainult kuues analüüsitud artiklis, nt on Del Furia ja Wallace-Jones (2000) toonud välja, et avalikkuse kaasamine tuleks tagada juba planeeringuprotsessi varajases staadiumis. Teistes analüüsitud artiklites (10) jagati avalikkuse kaasamise parandamiseks konkreetsemaid soovitusi. Arce-Ruiz jt (2019) ja Blicharska jt (2011) soovivad konkreetsema avalikkuse kaasamist ja selle protsessi defineeriva seadusandluse/normide väljatöötamist, mis hõlbustaks avalikkuse ja erinevate ametiasutuste vahelist koostööd. Sel teemal on Albergaria ja Fidelis (2006) soovitanud formuleerida ametlik avalikkuse konsultatsioonide raport, mis annaks paremad suunitlused arendajatele kaasamise korraldamiseks ning Del Furia ja Wallace-Jones (2000) sõnul oleks ka juhtmaterjaliks avalikkusele otsustusprotsessis osalemiseks. Soneryd ja Weldon (2003) on välja toonud, et senistes KMH regulatsioonides oleks vajalik teha muudatusi, et arendada demokraatlikumat otsuste langetamist. Sealjuures soovivad Dagiliute ja Jouzapaitiene (2018) defineerida kaasamise olemus ja selle osa kogu protsessist, valida ja rakendada selleks võimalikult efektiivseid kaasamise meetodeid kõigis etappides. Hartley ja Wood (2005) on välja toonud, et avalikkusel peaks olema rohkem aega materjalidega/teemaga tutvumiseks, Vicente jt (2015) mainib, et ajaline piiritus sealjuures peaks olema vastavalt projektile individuaalne. Lisaks, mainib Peterlin jt (2006), et avalikkuse kaasamise arendamiseks peaks suunama lisaks ajalisele ka rohkem rahalist ressursi.

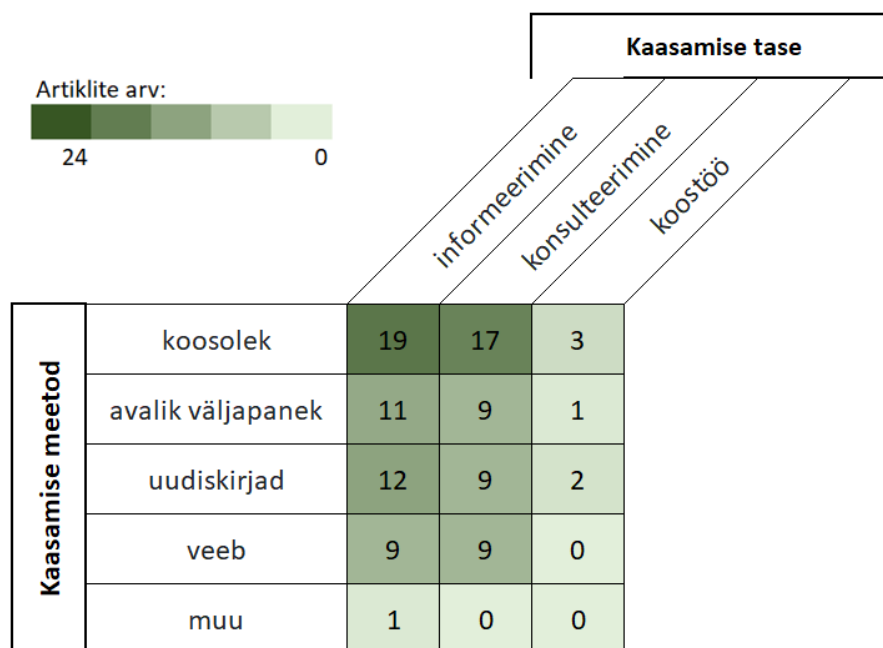

Joonis 14. Jagatud soovitused kaasamise parendamiseks analüüsitud artiklites.

3.3. Seosed erinevate teemade vahel, teemade koondumine ning teabe lüngad

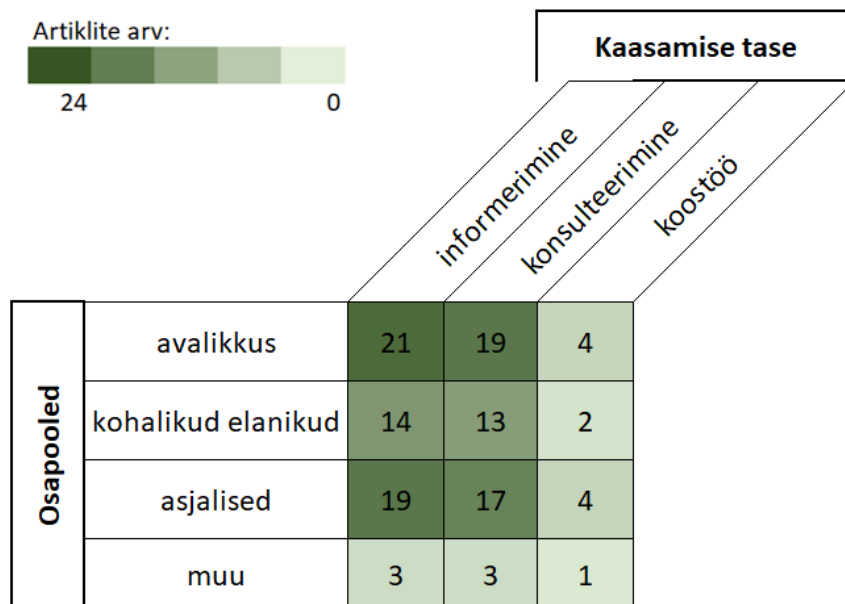
Tulemuste analüüsil oli võimalik kindlaks teha seoseid erinevate uuritud alateemade vahel. Seoseid oli eelkõige võimalik märgata küsimuste puhul, mis puudutasid kaasamist sisuliselt. Järgnevalt on välja toodud töös esinenud seosed koos selgitavate risttabelitega. Risttabelid näitavad ka seda, milliste teemade kombinatsioonide kohta on rohkem või vähem kirjandust. Risttabelid koostati EPPI-Reviewer keskkonnas, kasutades rakenduses kättesaadavat *crosstabs* funktsiooni ja viimistleti MS Exceli programmis.

Esmalt oli võimalik märgata seost kaasamise taseme ja meetodite vahel (joonis 15). Kaasamise meetodite kasutamine on otseses seoses sellega, milline oli kaasamise tase. Joonis illustreerib, et enim kirjandust on teemakombinatsioonides informeerimine ja koosolek ning konsulteerimine ja koosolek. Sedapuhku olid informeerimine ja konsulteerimine olid peamiseks (avalikkuse) kaasamise tasandiks analüüsitud artiklites.

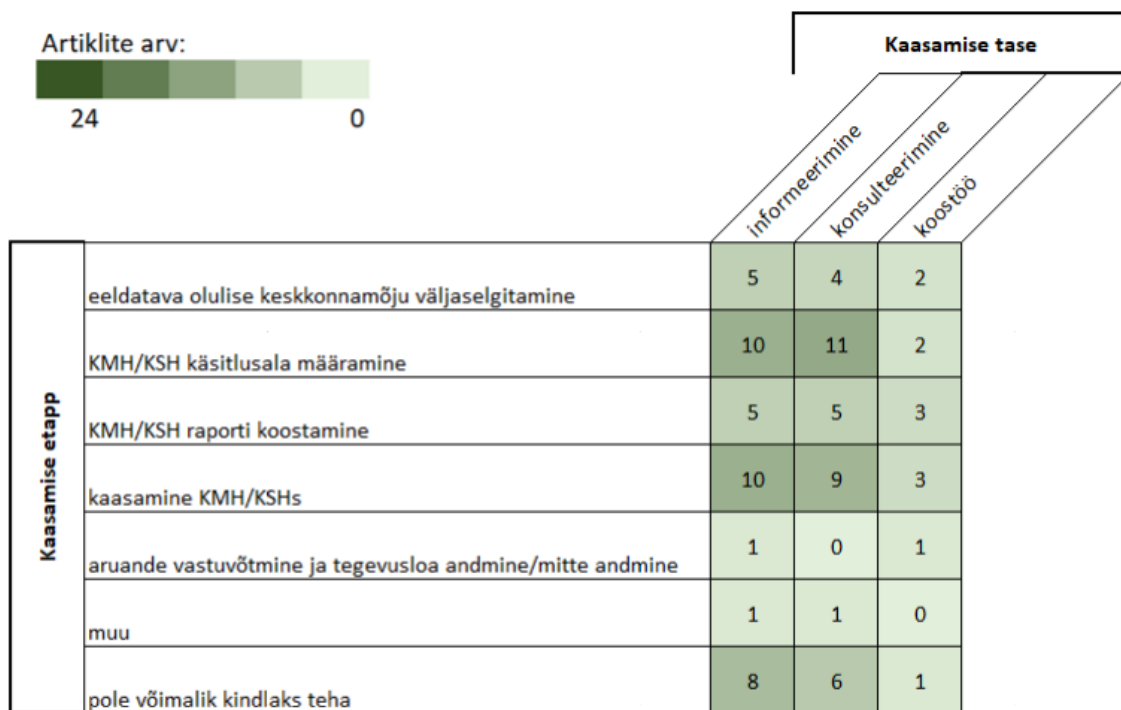
Joonis 15. Kaasamise meetodid vs kaasamise tase.

Osapooltena toodi analüüsitud artiklites välja enam avalikkust. Joonis 16 illustreerib seda, kuidas on seotud erinevad mainitud osapooled ja kaasamise tase. Avalikkust mainides kasutati eelkõige informeerimise ja konsulteerimise kaasamise taset. Enim kirjandust oli teemakombinatsioonides avalikkus/asjalised ja informeerimine, avalikkus/asjalised ja konsulteerimine. Erinevaid osapooli mainiti enam informeerimise ja konsulteerimise tasemel ning koostöö tasemel vähe. Koostöö tasemel mainiti erinevaid osapooli vähem, sest koostöö kaasamise tasemena ei olnud analüüsitud artiklites laialt levinud.

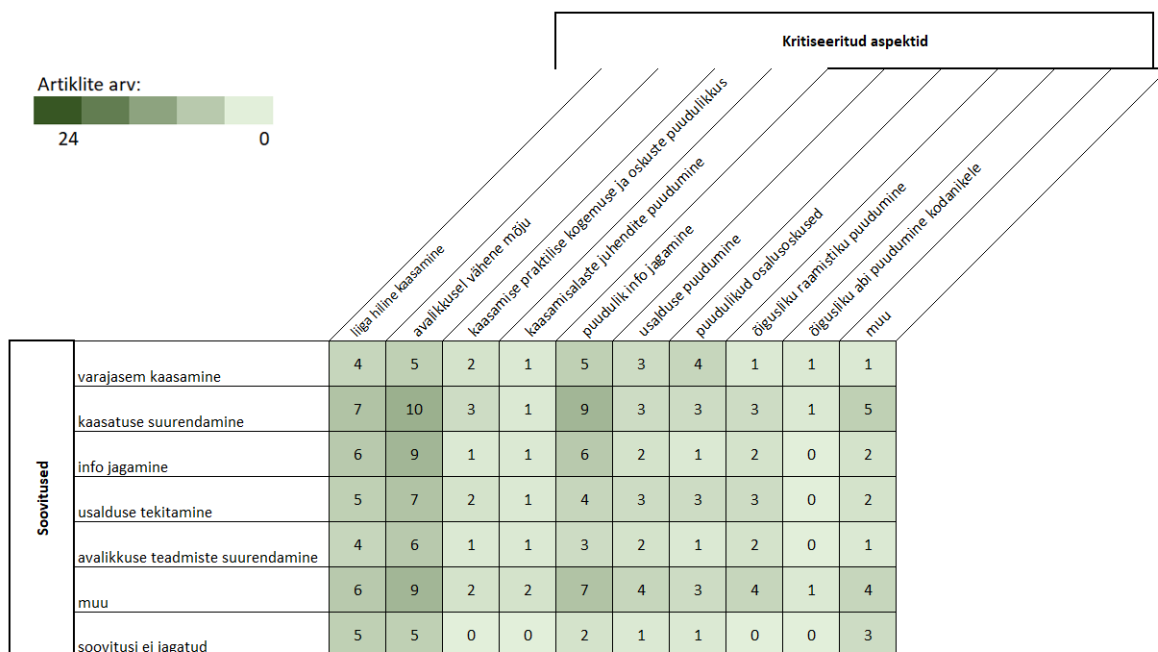
Joonis 16. Kaasamise tase ja mainitud osapooled

Joonisel 17 on välja toodud, mis tasemel oli kaasamine ja mis etapis see aset leidis ning nende kahe teguri omavaheline seos. Peamiselt toimus ja analüüsitud artiklites enim kirjandust leidis KMH/KSH käsitusala määramine ja informeerimine/konsulteerimine ja kaasamine KMH/KSHs ja informeerimine/konsulteerimine teemadel.

Joonis 17. Kaasamise tase ja kaasamise etapp.

Enim analüüsitud kirjandust oli kaasamise mõju ja kaasamise suurendamise suunal (joonis 18). Seos on märgatav ka puuduliku info jagamise kriitika ja info jagamise soovituselise suhtekorralduse kohta. Lisaks illustreerib tabel kritiseeritud aspektide ja jagatud soovituselise lahkeli. Kaasamise ajastust on kritiseeritud kirjanduses palju, kuid soovitusi, kaasamise varasemaks kaasamiseks ja seostuvad kirjandust, on vähe.

Joonis 18. Kaasamise kriitika ja soovitused.

4. ARUTELU

Tehtud töö toob välja ja analüüsib Euroopa Liidu riikide KMH/KSH kaasamise korralduse puuduseid. Töö annab tuginedes kirjandusele soovitusi efektiivsema avalikkuse kaasamise korraldamiseks. Samuti aitab tehtud töö analüüs sügavamalt mõista avalikkuse kaasamise olemust ja sellele olulisust KMH/KSH protsessis.

Arnstein (1969) on esitanud “kaasamise redeli” tüpoloogiat, mille alusel kaasamise taset hinnata, mida redelil üles liikudes, seda suurem on kaasamine. Analüüsitud artiklite põhjal võib tõdeda, et kaasamise tase on keskmisel “redeli-pulkadel”, sest peamiseks kaasamise tasemeks artiklite näitel olid informeerimine ja konsultatsioon, mida Arnstein on pidanud kaasamise seisukohalt oluliseks sammuks edasi, aga kaasamise viisiks, mis ei taga alati info kättesaadavust kõigile osapooltele ega võimalda avalikkusel end kuuldavaks teha. Gauthier *et al.* (2010) toob kirjandust analüüsides välja, et avalikkuse kaasamine on eelkõige omane planeerimisprotsessi teises järgus, pärast mõju hindamise raporti koostamist. Analüüsitud artiklite põhjal selgus, et avalikkuse kaasamine leidis aset nii protsessi alguses, KMH/KSH käsitusala määramisel ja paljudel juhtudel hiljem, kaasamine KMH/KSH etapis, pärast KMH/KSH raporti koostamist.

Avalikkuse kaasamine on mitmete õigusaktidega defineeritud ja kohustusena KMH/KSH protsessis sätestatud. Näiteks näeb kaasamise seisukohalt direktiiv 2014/52/EL ette avalikkusele info ligipääsetavuse ja konsultatsioonide korraldamise ning direktiiv 2001/42/EÜ nõuab avalikkuse kaasamist (KSH) protsessis. Arhusi konventsioon sealjuures sätestab õigused ja kohustused keskkonnateabe ligipääsule ning üldsuse osalemise ja (aegsasti) teavitamise korra. Töös analüüsitud artiklid tuginesid avalikkuse kaasamise seisukohalt peamiselt Euroopa Liidu direktiividele, aga ka siseriiklikule õigusraamistikule. Küll aga on direktiivides teatavad kitsaskohad. Direktiivid sätestavad, et avalikkuse kaasamine peab olema varajane ja avalikkusel peab olema piisav aeg informatsiooniga tutvumiseks ning oma arvamuse avaldamiseks. Direktiivid jätavad liikmesriikide enda

otsustada, milline ajaline piirang on sealjuures piisav ning mida tähendab varajane kaasamine.

Üldjoontes võib hinnata, et metoodika valik antud töös oli põhjendatud ja sobiv. Süstemaatiline kirjandusülevaade võimaldas valitud teemat sügavalt ja detailselt uurida. Küll aga esines metoodika üksikasjades teatud puudusi. Mõned kodeerimisskeemis esitatud küsimused raskendasid vajaliku info lugemist ja analüüsi, s.t. olid kohati mitmeti mõistetavad. Peamine kitsaskoht ilmnis uuringu tüübi määramisel. Tuginedes küsimusele ja vastusevariantidele oli kohati keeruline märkida, kas uuringu tüüp oli juhtumiuuring või andmeid koguti mõnest varem läbi viidud juhtumiuuringust, kasutades selleks lisaks andmete kogumise viise, näiteks intervjuusid, küsitlusi jne. Sedapuhku see erinevus tulemustes ka ei kajastu. Edaspidistes uurimustes võiks lisaks märkida, milline oli artikli andmestiku analüüsimeetod. Lisaks võib siinkohal välja tuua küsimused kaasamise meetodi ja kaasamise tasemete seisukohalt. Kaasamise tase sedapuhku tuli enamjaolt märkida loogika alusel, arvestades kaasamise meetodeid, ehk need küsimused oleks võinud koodipuu ühendada ja paremini esitada. Järgnevates analüüsides võiks kodeerimisküsimused olla konkreetsemad. Kohati raskendas ka analüüsitud artiklite keerukus uurimis- ja kodeerimisküsimustele vastamist. Näiteks oli keeruline hinnata, millises KMH/KSH etapis avalikkust/asjalisi kaasati. Tihtipeale polnud tekstist võimalik välja lugeda täpselt, millal avalikkust kaasati, seega polnud mitmel juhul võimalik kaasamise ajastust kindlaks teha.

Bakalaureusetöö maht ja ajaline piirang seadis samuti teatud kitsendused tööle. Töö väärtus oleks võinud olla kõrgem, kui töö kirjutamiseks oleks olnud rohkem ajalist ja mahulist ressursi. Nende piirangute tõttu kasutati töös näiteks ainult ühte andmebaasi, kuigi süstemaatilise kirjandusülevaate juhendid ja hea tava näevad ette kasutada mitut andmebaasi. Töö tulemuste kandepinna laiendamiseks saaks kasutada ühe andmebaasi asemel mitut ja seeläbi analüüsi täiendada ning konkreetsemaid järeldusi teha. Lisaks oleks olnud võimalik avalikkuse kaasamise analüüsi andmestikuna kasutada näiteks Arhusi konventsiooni täitmise aruandeid, mida konventsiooniga liitunud riigid konventsiooni sekretariaadile regulaarselt esitavad (Keskkonnaministeerium, 2021).

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli uurida, milline on avalikkuse kaasamise olemus ja efektiivsus KMH ja KSH protsessides. Eesmärgi saavutamiseks analüüsiti teaduskirjandust Euroopa Liidu avalikkuse kaasamise KMH/KSH kontekstis, kasutades selleks süstemaatilise kirjandusülevaate meetodit. Kokkuvõtte esitamisel on lähtutud eesmärgi täitmiseks püstitatud neljast uurimisküsimusest.

Eesmärgi täitmiseks märgiti esmalt, kui suur on empiirilise teaduskirjanduse maht, mis käsitleb avalikkuse kaasamist KMH ja KSH kontekstis. Analüüsi käigus selgus, et empiirilise teaduskirjanduse maht, mis käsitleb süvitsi avalikkuse kaasamist KMH ja KSH kontekstis on 24 artiklit, ehk suhteliselt väike. Teise uurimisküsimuse kohaselt hinnati, milline on kaasamise olemus analüüsitavas kirjanduses. Analüüsitud artiklite põhjal on avalikkuse kaasamine minimaalne. Avalikkust kaasatakse pigem nii vähe kui võimalik, järgides sealjuures eelkõige seaduslikke norme ja eeskirju, arvestamata, et hästi korraldatud, rohkem kui miinimumnõuetele vastav kaasamine võib tuua kaasa paremad tulemused ja positiivse mõju kogukonnale. Kaasamisest rääkides mainiti eelkõige avalikkust ja asjalisi ning kaasamise korraldamiseks kasutati informeerimise taset ja koosolekute korraldamise meetodit. Kolmanda uurimisküsimuse vastusena märgiti, milliseid kaasamise indikaatoreid on kirjanduses kasutatud ja millised on kaasamise tulemused. Avalikkuse kaasamise analüüsil oli peamise indikaatorina kasutatud kaasamise mõju lõppotsusele. Ehk märgiti ja hinnati, millised on avalikkuse võimalused lõppotsust mõjutada. Tavapärane praktika analüüsitud artiklites oli, et avalikkuse ettepanekud koguti, aga nendega otsustusprotsessis siiski ei arvestatud, ehk avalikkuse kaasamisel sisuliselt puudus tulemus, vähemalt lõppotsuse mõjutamise osas. Viimase uurimisküsimuse all vaadeldi, millised on kirjanduse põhjal kaasamise kitsaskohad ja kuidas saaks kaasamine olla efektiivsem. Avalikkuse kaasamise peamise kitsaskohana toodi välja, et avalikkusel on vähe võimalusi otsuseid tegelikult mõjutada. Nagu eelnevalt mainitud, siis avalikkuse arvamused koondati, kuid tavaliselt ei võetud neid otsuse tegemisel arvesse. Paljudel, peaaegu pooltel juhtudel toimus avalikkuse kaasamine planeerimisprotsessi hilisemas etapis, seega kritiseeriti analüüsitud

artiklites sageli, et avalikkuse kaasamise protsess leidis aset liiga hilja arvestades kogu planeerimisprotsessi, mistõttu oli avalikkuse kaasamise eesmärk ebaselge ja arvamuse avaldamine ei tundunud mõttekas. Avalikkuse liiga hilist kaasamist kritiseeriti enamikus artiklites, kuid sellele vaatamata soovitati avalikkuse varajasemat kaasamist parandusettepanekutena vaid kuuel korral.

Analüüsitud artiklite põhjal võib jagada ka soovitusi avalikkuse kaasamise efektiivsemaks korraldamiseks. Avalikkuse kaasamine võib olla efektiivsem, kui kaasata avalikkust planeeringute varasemates etappides ja ka sagedamini kogu planeerimisprotsessi käigus. Jagada avalikkusele (lisa)informatsiooni, tagada informatsiooni kättesaadavus ja küsimuste korral tagada pidev konsulteerimine. Efektiivsuse tõstmiseks oleks oluline avalikkuse esitatud ettepanekuid tõsiselt kaaluda ning avalikkuse arvamust kuulda võtta. Avalikkuse kaasamise efektiivsust aitaks tõsta nii siseriikliku kui rahvusvahelise (EL sisese) õigusliku raamistiku konkreetsem väljatöötamine, täiendades sealjuures seadusega ettenähtud kaasamise alaseid miinimumnõudeid, mis oleks aluseks kohalikele omavalitsustele ja võimuorganitele avalikkuse kaasamise efektiivsemaks korraldamiseks. Lisaks on oluline tõsta avalikkuse teadlikkust avalikkuse kaasamise teemal, näiteks selles osas, et millised on nende õigused ja võimalused osalemiseks KMH ja KSH protsessides.

Kuna nii Eesti kui ka Euroopa Liidu tasemel ei ole tehtud avalikkuse kaasamise teemal koondülevaadet sarnastest uuringutest, saab antud teemaga kindlasti rohkem süvitsi minna ja avalikkuse kaasamist ning selle mõju KMH/KSH protsessidele põhjalikumalt uurida. Edasistes uuringutes oleks võimalik kasutada andmete kogumiseks laiemat andmebaaside valikut ja analüüsiks Arhusi konventsiooni täitmise aruandeid. Lisaks on võimalik tehtud töö kandepinnalt uurida edasi, kas riikides, kus avalikkuse kaasamine oli rohkem uuritud, on kaasamise süsteem hästi välja töötatud ja milline on suhe avalikkusega võrreldes riikidega, kus avalikkuse kaasamist on käsitletud vähem.

KASUTATUD KIRJANDUS

Kasutatud taustakirjanduse loetelu

- Abelson, J., Gauvin, F-P.** (2006). Assessing the Impacts of Public Participation: Concepts, Evidence and Policy Implications. Research Report P/06. Canadian Policy Research Networks Inc, pp. 4-14.
- Arnstein, S. R.** (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Planning Association. Vol. 35, No 4, pp. 216-223.
- Barker, A., Wood, C.** (1999). An evaluation of EIA system performance in eight EU countries.
- Brewer, J.** (2009) Public Participation in Environmental Assessment and Decision Making. The National Academic Press. Washington, D.C., pp 12. [on-line]
https://www.researchgate.net/publication/290392748_Public_Participation_in_Environmental_Assessment_and_Decision_Making (10.05.2021)
- Chess, C.** (2000). Evaluating Environmental Public Participation: Methodological Questions. Journal of Environmental Planning and Management. Nr 43(6), pp. 769-784.
- EPPI** Centre. About EPPI-Reviewer. (2021). [veebileht]
<https://eppi.ioe.ac.uk/cms/Default.aspx?tabid=2967> (23.05.2021).
- European Commission (d)** (2017). Environmental Impact Assessment of Projects. Guidance on the preparation of the Environmental Impact Assessment Report. Environment. [on-line]
https://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/EIA_guidance_EIA_report_final.pdf (17.01.2021).
- European Commission.** (2021) Environmental Impact Assessment- EIA. [on-line]
<https://ec.europa.eu/environment/eia/eia-legalcontext.htm>. (14.01.2021)
- Euroopa Liidu Teataja.** (2001a). Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/42/EÜ. (vastu võetud 27.06.2001). [on-line]
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001L0042> (15.01.2021).
- Euroopa Liidu Teataja.** (2001b). KSH direktiiv 2001/42/EÜ. (vastu võetud 27.06.2001). [on-line]
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/et/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0042> (14.01.2021)
- Euroopa Liidu Teataja.** (2005). Keskkonnainfo kättesaadavuse ja keskkonnaasjade otsustamises üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsioon. (vastu võetud 17.05.2005). Deklaratsioonid. L 124. Lk 4-20. [on-line]

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex%3A22005A0517%2801%29>
(18.02.2021)
- Euroopa Liidu Teataja.** (2014). KMH direktiiv 2014/52/EU. (vastu võetud 16.04.2014). [on-line]
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex%3A32014L0052>
- EUR-Lex** (2018). Keskkonnainfo kättesaadavus ja keskkonnaasjade otsustamises üldsuse osalemine ning neis asjus kohtu poole pöördumine. Kokkuvõte. [on-line]
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=legisum:l28056> (18.01.2021).
- Euroopa Parlament.** (2003). EL 2003/35/EÜ direktiiv. (vastu võetud 26.05.2003). [on-line]
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A32003L0035> (18.01.2021)
- European Union.** (2017a). Environmental Impact Assessment of Projects. Guidance on Screening. Environment. [on-line]
https://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/EIA_guidance_Screening_final.pdf (16.01.2021).
- European Union.** (2017b). Environmental Impact Assessment of Projects. Guidance on Scoping. Environment. [on-line]
https://www.envir.ee/sites/default/files/eia_guidance_scoping_final.pdf (16.01.2021).
- European Union.** (2017c). Environmental Impact Assessment of Projects. Guidance on the preparation of the Environmental Impact Assessment Report. [on-line]
https://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/EIA_guidance_EIA_report_final.pdf (16.01.2021).
- Fortun, P. R.** (2020). European Union. Strategic Environmental Assessment. Capacity4dev. Environment, Climate Change and Green Economy. [on-line]
<https://europa.eu/capacity4dev/public-environment-climate/wiki/strategic-environmental-assessment> (15.01.2021)
- Gauthier, M., Simard, L., Waaub, J-P.** (2010). Public participation in strategic environmental assessment (SEA): Critical review and the Quebec (Canada) approach. Environmental Impact Assessment Review. Nr 31, pp. 48-58.
- Gusenbauer, M., Haddaway N, R.** (2019). Which academic search systems are suitable for systematic reviews or meta-analyses? Evaluating retrieval qualities of Google Scholar, PubMed, and 26 other resources. Research Synthesis Methods. Nr 11/2, pp. 181-217. [on-line]
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/jrsm.1378> (14.12.2020)
- Haddaway NR, Feerman A, Grainger M, Gray C, Tanriver-Ayder E, Dhaubanjari S, Westgate M.** *EviAtlas: a tool for visualising evidence synthesis databases.* Environmental Evidence. 2019; 8:22. <https://doi.org/10.1186/s13750-019-0167-1> (1.05.2021)

- Hartley, N., Wood, C.** (2005). Public participation in environmental impact assessment--implementing the Aarhus Convention. *Environmental Impact Assessment Review*. Nr 25 (2005), pp. 319-340.
- Hemingway, P., Bereton, N.** (2009). What is a systematic review? Hayward Group Ltd. [on-line] <http://www.bandolier.org.uk/painres/download/whatis/Syst-review.pdf> (15.12.2020)
- IAIA.** International Association of Impact Assessment (<http://www.iaia.org/>; 07.08.2016) ref **Pöder, T.** (2017). Keskkonnamõju hindamine. Käsiraamat. Keskkonnaministeerium. [on-line] https://www.envir.ee/sites/default/files/kmh_kasiraamat_tp_2018.pdf (17.01.2021).
- Keskkonnaamet, Keskkonnaministeerium, Rahandusministeerium, Keskkonnaagentuur.** (2018). Abiks alustavale ja meeldetuletuseks kogenud keskkonnaspetsialistile - 2018. aasta KOV keskkonnaalase koolitusprogrammi materjal. [on-line] <https://keskkonnaharidus.ee/sites/default/files/inline-files/KOV%20k%C3%A4siraamat.pdf> (09.01.2021)
- Keskkonnaministeerium.** (2017). Keskkonnamõju hindamise eelhinnangu andmise juhend. [on-line] https://www.envir.ee/sites/default/files/kmh_eelhinnangu_andmise_juhend.pdf (09.01.2021)
- Keskkonnaministeerium.** (2021). Arhusi konventsioon. [on-line] <https://www.envir.ee/et/arhusi-konventsioon> (15.05.2021)
- Keskkonnaõiguse uudiskiri.** (2014). Keskkonnamõju hindamise direktiivi muudatused: ülevaade. SA Keskkonnaõiguse Keskus. Mai 2014. [e-ajakiri] <http://www.k6k.ee/uudiskiri/2014/mai/kmh-direktiivi-muudatused> (14.01.2021).
- Nadeem, O., Fischer, T. B.** (2011). An evaluation framework for effective public participation in EIA in Pakistan. *Environmental Impact Assessment Review*. Nr 31, pp. 36-47.
- Noormets, J.** (2021). Etnograafiline meetod kehakultuuri uuringutes: materjali analüüs. Avatud kodeerimine. Tallinna Ülikool. Terviseteaduste ja Spordi Instituut. [on-line] https://www.tlu.ee/opmat/ts/TSK6055/materjali_analyys/33_avatud_kodeerimine.html (22.02.2021)
- Peterson, K.** (2014). Keskkonnamõju hindamise algatamine ja motiveerimine Tallinna näitel. Stockholm Environment Institute. Tallinna väljaanne nr 26. Säästva Eesti instituut. Tallinn 2014. [on-line] <https://www.digar.ee/arhiiv/et/nlib-digar:195042> (15.01.2021)
- Pullin, A. S., Frampton, G. K., Livoreil, B., Petrokofsky, G.** (2018). Guidelines and Standards for Evidence Synthesis in Environmental Management. Version 5.0. [on-line] <https://environmentalevidence.org/information-for-authors/> (15.02.2021)

- Pöder, T.** (2017). Keskkonnamõju hindamine. Käsiraamat. Keskkonnaministeerium. [on-line] https://www.envir.ee/sites/default/files/kmh_kasiraamat_tp_2018.pdf (17.01.2021).
- Reed, M. S.** (2008). Stakeholder participation for environmental management: A literature review. *Biological Conservation*. Nr 141, pp. 2417-2431.
- Ramos, T. B., Caeiro S., Melo, J. J.** (2004). Environmanetal indicator frameworks to design and assess environmental monitoring programs. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 22:1, pp 47-62.
- Rowe, G., Frewer L. J.** (2004). Evaluating Public- Participation Exercises: A Research Agenda. *Science, Technology and Human Values*. Sage Publications. Vol 29. Nr 4, pp. 512-552.
- ROSES.** (2021). RepOrting standards for Systematic Evidence Syntheses. Roses Flow Diagram for Systematics Reviews. [on-line] <https://www.roses-reporting.com/flow-diagram> (15.03.2021)
- Rowe, G., Frewer, L.** (2005). A Typology of Public Engagement Mechanisms. *Science, technology and human values*. Nr 30. [on-line] https://www.researchgate.net/figure/The-three-types-of-public-engagement_fig1_40121401 (15.12.2020)
- Scopus** (s. a.) (2021). About Scopus. Elsevier. [veebileht] https://www.elsevier.com/solutions/scopus?dgcid=RN_AGCM_Sourced_300005030 (10.03.2021)
- Sinclair, A. J, Diduck, A. P.** (2016). Reconceptualizing public participation in environmental assesment as EA civics. *Environmental Impact Assessment Review*. Nr 62 (2017), pp. 174-183.
- Tawfik, G. M., Dila, K. A. S, Mohamed, M. Y. F., Tam, D. N. H., Kien, N. D., Ahmed, A. M., Huy, N. T.** (2019). A step by step guide for conducting a systematic review and meta-analysis with simulation data. *Tropical Medicine and Health*. Nr 47. [e-ajakiri] <https://tropmedhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s41182-019-0165-6> (15.12.2020).
- Tetlow, M. F., Hanusch, M.** (2012). Strategic environmental assessment: the state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal*. Nr 30:1., pp. 15-24. [on-line] <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14615517.2012.666400> (18.02.2021)
- United Nations Environment Programme.** (2016). Story. Sustainable development goals. UNEP Implementing Principle 10 of the Rio Declaration. [e-ajakiri] <https://www.unep.org/news-and-stories/story/unep-implementing-principle-10-rio-declaration> (21.04.2021)
- Wood, C.** (2003). *Environmental Impact Assessment. A Comparative Review*. Second Edition. Pearson Education Limited, pp. 275. [on-line] https://books.google.ee/books?id=uCmsAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=et&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (23.03.2021)

Süsteematilise kirjandusülevaate meetodil analüüsitud artiklite loetelu

- Albergaria, R., Fidelis, T .** (2006). Transboundary EIA: Iberian experiences. *Environmental Impact Assessment Review*, 26(7), pp. 614-632.
- Albrecht, E.** (2008a). Implementing the Espoo Convention in transboundary EIA between Germany and Poland. *Environmental Impact Assessment Review*, 28(6), pp. 359-365.
- Albrecht, E.** (2008b). Transboundary consultations in Strategic Environmental Assessment. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 26(4), pp. 289-298.
- Arce-Ruiz, R M., Soria-Lara, J A., González-Del-Campo, A.** (2019). SEA effectiveness in Spain: insights from practice. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 37(3-4), pp. 327-333.
- Aschemann, R.** (2004). Lessons learned from Austrian SEAs. *European Environment*, 14(3), pp. 165-174.
- Bassi, A., Howard, R., Geneletti, D., Ferrari, S.** (2012). UK and Italian EIA systems: A comparative study on management practice and performance in the construction industry. *Environmental Impact Assessment Review*, 34, pp. 1-11.
- Blicharska, M., Isaksson, K., Richardson, T., Wu, C J.** (2011). Context dependency and stakeholder involvement in EIA: The decisive role of practitioners. *Journal of Environmental Planning and Management*, 54(3), pp. 337-354.
- Bond, A., Palerm, J., Haigh, P.** (2004). Public participation in EIA of nuclear power plant decommissioning projects: A case study analysis. *Environmental Impact Assessment Review*, 24(6), pp. 617-641.
- Clark, B D.** (1994). Improving public participation in environmental impact assessment. *Built Environment*, 20(4), pp. 294-308.
- Dagiliute, R., Juozapaitiene G.** (2018). Stakeholders in the EIA Process: What is Important for them? the Case of Road Construction. *Environmental and Climate Technologies*, 22(1), pp. 69-82.
- Del Furia, L., Wallace-Jones, J.** (2000). The effectiveness of provisions and quality of practices concerning public participation in EIA in Italy. *Environmental Impact Assessment Review*, 20(4), pp. 457-479.
- Elling, B., Nielsen, H N.** (2018). The misleading of public participation in environmental assessment—exploring four infrastructure cases in Denmark. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 20(3), pp. 282-297.

- Hartley, N., Wood, C.** (2005). Public participation in environmental impact assessment - Implementing the Aarhus Convention. *Environmental Impact Assessment Review*, 25(4), pp. 319-340.
- Landauer, M., Komendantova, N.** (2018). Participatory environmental governance of infrastructure projects affecting reindeer husbandry in the Arctic. *Journal of Environmental Management*, 223, pp. 385-395.
- Lidskog, R., Soneryd, L.** (2000). Transport infrastructure investment and environmental impact assessment in Sweden: Public involvement or exclusion?. *Environment and Planning A*, 32(8), pp. 1465-1479.
- Lyhne, I., van Laerhoven, F., Cashmore, M., Runhaar, H.** (2017). Theorising EIA effectiveness: A contribution based on the Danish system. *Environmental Impact Assessment Review*, 62, pp. 240-249.
- Palerm, J R.** (1999). Public participation in environmental impact assessment in Spain: Three case studies evaluating national, catalan and balearic legislation. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 17(4), pp. 259-271.
- Palerm, J R.** (1999). Public participation in EIA in Hungary: Analysis through three case studies. *Environmental Impact Assessment Review*, 19(2), pp. 201-220.
- Peterlin, M., Kross, B C., Kontic, B.** (2006). Information in an EIA process and the influence thereof on public opinion. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 8(2), pp. 183-204.
- Richardson, T., Dusik, J., Jindrova, P.** (1998). Parallel public participation: An answer to inertia in decision-making. *Environmental Impact Assessment Review*, 18(3), pp. 201-216.
- Soneryd, L., Weldon, S.** (2003). Noise and newts: Public engagement in the Uk and Sweden. *Environmental Impact Assessment Review*, 23(1), pp. 17-37.
- Soneryd, L.** (2004). Public involvement in the planning process: EIA and lessons from the Örebro airport extension, Sweden. *Environmental Science and Policy*, 7(1), pp. 59-68.
- van Buuren, A., Nooteboom, S.** (2009). Evaluating strategic environmental assessment in the Netherlands: Content, process and procedure as indissoluble criteria for effectiveness. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 27(2), pp. 145-154.
- Vicente, F., Fidélis, T., Méndez, G.** (2015). Public participation in environmental impact assessments between Spain and Portugal. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 17(2).

LISAD

LISA 1. Prooviotsingute tabel

Nr	Otsingu valem	Andmebaas	Kuupäev	Saadud vasteid	Kommentaariid ja hinnang otsinguvalemi asjakohasusele, mida tarvis parandada?
#1	TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement") AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment")	Scopus	20.07.2020	2117	<ul style="list-style-type: none"> Tulemused sorditud asjakohasuse (relevance) alusel, sel juhul 1. lk-l (20 vastet) olevais vastetes on x (kui mitme?) publikatsiooni pealkirjades üks või mitu otsitavat märksõna Vasteid kokku natuke liiga palju, lõpuosa ei pruugi olla enam teemakohane?
#2	TITLE-ABS-KEY ("public participation") AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment")	Scopus	18.09.2020	448	<ul style="list-style-type: none"> Tulemused sorditud asjakohasuse alusel, esimesel lehel vastetes kõigis pealkirjades üks või mitu otsitavat märksõna Paljud dokumendid on asjakohased, tulemusi nii Euroopa kui maailma tasandil Esimesel lehel ca 4 dokumenti, mis võiksid töösse sobida
#3	TITLE-ABS-KEY ("public participation") AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment") AND TITLE-ABS-KEY ("Europe")	Scopus	18.09.2020	39	<ul style="list-style-type: none"> Tulemused sorditud asjakohasuse alusel. Esimesel lehel ca pooltes publikatsiooni pealkirjades üks või mitu otsitavat sõna. Vasteid pigem vähe, tulemused pole eriti asjakohased. Enamus sobivaid vasteid väga vanad (1988).
#4	TITLE-ABS-KEY ("public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement") AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR "eia" OR "environmental assessment") AND TITLE-ABS-KEY ("Europe")	Scopus	18.09.2020	117	<ul style="list-style-type: none"> Eelmise otsingu väheste tulemuste tõttu otsustasin otsingut laiendada. Vasteid tuli rohkem, kuid relevantseid on siiski pigem vähe. Tulemused sorditud asjakohasuse järgi. Otsinguga õnnestus leida Euroopa näiteid teemal (nt Poola) Asjakohaseid artikleid esimesel lehel on mitmeid, kuid järgmistel lehekülgedel kaotab otsing oma asjakohasust.

#5	TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement") AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment") AND TITLE-ABS-KEY ("Europe")	Scopus	25.09.2020	157	<ul style="list-style-type: none"> • Tulemused sorditud asjakohasuse järgi, tulemusi pigem vähe. • Palju eelnevate otsingutega korduvaid dokumente • Asjakohaseid dokumente nii Euroopa (sh nt Eesti) kui ka maailma näitel. • Juba esimesel lehel kaotab otsing asjakohasust, kuid lähemalt uurimisvääreid artikleid on 3-4. • Otsing salvestatud (5. otsing, 25.09.2020)
#6	TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience assistance" OR "audience attendance") AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment")	Scopus	25.09.2020	2137	<ul style="list-style-type: none"> • Tulemuste laiendamiseks eemaldatud Euroopa suunitlus ja lisatud sünonüüme juba kasutatud väljenditele. • Tulemused sorditud asjakohasuse järgi. • Esimesel leheküljel relevantseid dokumente palju, enamjaolt EIA ülevaated. Esmakordselt dokumendid UK ja Rootsi näitel. • Esmane EU EIA direktiivi mainimine. • Asjakohane otsing, esimestel lehtedel teemakohaseid dokumente. • Otsing salvestatud (6.otsing, 25.09.2020) • Otsing taasesitatud 6.10.2020 • Esimesed 3 lehekülge (50 vastet leheküljel) lähemalt uuritud. • Salvestatud edaspidiseks 58 artiklit.
#7	TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience assistance" OR "audience attendance") AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment") AND TITLE-ABS-KEY ("effectiveness" AND "efficiency")	Scopus	25.09.2020	20	<ul style="list-style-type: none"> • Kuna eesmärk on hinnata ka efektiivsust, siis lisatud efektiivsuse märksõnad. • Otsing ei ole väga edukas, tulemusi väga vähe. Üks väga hea ja teemakohane vaste esimesel lehel. • Otsing salvestatud (7. otsing, 25.09.2020)

#8	TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience assistance" OR "audience attendance") AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment") AND TITLE-ABS-KEY ("effectiveness" OR "efficiency" OR "competence" OR "adaptability" OR "productivity" OR "performance")	Scopus	25.09.2020	390	<ul style="list-style-type: none"> Eelmine otsing oli vigane (OR asemel kasutati AND), viga parandati ja lisati veel sünonüüme efektiivsuse teemal. Tulemused sorteeritud asjakohasuse alusel. Tulemusi üldpildis vähe kuid esimesel lehel asjakohaseid vasteid on. Paljud vasted korduvad ning on tulnud juba tehes otsinguid kaasamist puudutavate otsingusõnade kasutamisel. Otsing salvestatud (8.otsing, 25.09.2020) Otsing taasesitatud 6.10.2020 Esimesed 3 lehekülge (50 vastet leheküljel) lähemalt uuritud. Salvestatud edaspidiseks 34 artiklit.
#9	TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation effectiveness" OR "stakeholder participation effectiveness" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement effectiveness" OR "public engagement effectiveness" OR "stakeholder engagement effectiveness" OR "civic participation effectiveness" OR "civic engagement effectiveness" OR "audience assistance effectiveness" OR "audience attendance effectiveness") AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment")	Scopus	25.09.2020	2041	<ul style="list-style-type: none"> Kuna kaasamise väljundeid käsitlevad otsisõnade kasutamine ei toonud otsitud tulemusi lisati otsisõnad ühtekokku kaasamist puudutavad otsingusõnadega. Tulemused sorteeritud asjakohasuse alusel. Esimesel lehel on relevantseid tulemusi kuid enamus neist varasemast korduvad ning otseselt kaasamise väljundeid käsitlevate otsisõnaga ei haaku. Otsing salvestatud (9.otsing, 25.09.2020)
#10	TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR information OR consultation OR engagement OR collaboration) AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment")	Scopus	1.10.2020	11720	<ul style="list-style-type: none"> Lisatud asjakohased sünonüümid kaasamist puudutavate otsisõnade juurde. Tulemused sorteeritud asjakohasuse järgi, esimesel lehel 50 vastet. Esimesel lehel umbes 35/50 vastest sobivad. On korduvaid tulemusi kui ka täiesti uusi. Otsing salvestatud (10. otsing, 1.10.2020)

#11	(((TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR information OR consultation OR engagement OR collaboration)) AND (TITLE-ABS-KEY (effectiveness OR efficiency OR competence OR adaptability OR productivity OR performance OR impact OR outcome))) AND (TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment")))	Scopus	1.10.2020	8533	KOMBINEERITUD OTSING <ul style="list-style-type: none"> • Tehtud kombineeritud otsing kaasamist, KMH ja kaasamise väljundeid käsitlevate otsisõnadega. • Tulemused sortitud relevantsuse järgi, esimesel lehel 50 tulemust. • Sarnane tulemus nagu otsing #10, enamjaolt kordus. • On asjakohaseid tulemusi esimesel lehel. • Otsing salvestatud (11.otsing, 1.10.2020 KOMBI)
#12	((((TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR information OR consultation OR engagement OR collaboration)) AND (TITLE-ABS-KEY (effectiveness OR efficiency OR competence OR adaptability OR productivity OR performance OR impact OR outcome)))) AND (TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment"))) AND (TITLE-ABS-KEY (legitimacy OR transparency OR accountability OR unattractiveness OR interactivity)) AND (TITLE-ABS-KEY ("public awareness" OR "conflict resolution" OR "policy influence"))) View less	Scopus	1.10.2020	7	KOMBINEERITUD OTSING <ul style="list-style-type: none"> • Eelnevale otsingule lisatud protsessi- ja väljundipõhised hindamiskriteeriumid. • Kaks esimest tulemust on teemakohased, ülejäänud mitte. • Otsing salvestatud (12.otsing, 1.10.2020 KOMBI)

	TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR information OR consultation OR engagement OR collaboration)	Scopus	1.10.2020	6648128	Otsing tehtud hilisema kombineeritud otsingu tarbeks.
	TITLE-ABS-KEY("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment")	Scopus	1.10.2020	70301	Otsing tehtud hilisema kombineeritud otsingu tarbeks.
	TITLE-ABS-KEY(effectiveness OR efficiency OR competence OR adaptability OR productivity OR performance OR impact OR outcome)	Scopus	1.10.2020	14774927	Otsing tehtud hilisema kombineeritud otsingu tarbeks.
	TITLE-ABS-KEY(legitimacy OR transparency OR accountability OR interactiveness OR interactivity)	Scopus	1.10.2020	223308	Otsing tehtud hilisema kombineeritud otsingu tarbeks.

	TITLE-ABS-KEY("public awaranness" OR "conflict resolution" OR "policy influence")	Scopus	1.10.2020	16283	Otsing tehtud hilisema kombineeritud otsingu tarbeks.
#13	((TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR information OR consultation OR engagement OR collaboration) AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment")) AND TITLE-ABS-KEY (europe OR austria OR belgium OR bulgaria OR croatia OR cyprus OR czechia OR denmark OR estonia OR finland OR france OR germany OR greece OR hungary OR ireland OR italy OR latvia OR lithuania OR luxembourg OR malta OR netherlands OR poland OR portugal OR romania OR slovakia OR slovenia OR spain OR sweden))	Scopus	3.10.2020	1990	<ul style="list-style-type: none"> - kombineeritud otsing: (((kaasamine AND mõju) AND EIA/SEA) AND EU27) - Lisatud geograafiline piirang: EU27 riigid - Otsing taasesitatud 6.10.2020 - Esimesed 3 lehekülge (50 vastet leheküljel) lähemalt uuritud. - Salvestatud edaspidiseks 32 artiklit.
#14	((TITLE-ABS-KEY (participat* OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involv* OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR inform* OR consult* OR engage* OR collaborat*) AND TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment")) AND TITLE-ABS-KEY (Europe* OR Austria* OR belgium OR belgian OR Bulgaria* OR Croatia* OR cyprus OR Czech* OR "Czech Republic" OR denmark OR danish OR Estonia* OR	Scopus	3.10.2020	3528	<ul style="list-style-type: none"> - sarnane kombineeritud otsing (nagu #14), aga kaasamise ja geo-märksõnad on metamärkidega laiendatud - kombineeritud otsing: (((kaasamine AND mõju) AND EIA/SEA) AND EU27) - Lisatud geograafiline piirang: EU27 - 1. lk 50st vastest (sorditud relevantsuse alusel) ca. 10 relevantsed: s.t. kaasamisega seotud märksõnad pealkirjades

	finland OR finnish OR france OR French OR germany OR German OR greece OR Greek OR hungary OR Hungarian OR ireland OR Irish OR italy OR italian OR Latvia* OR Lithuania* OR luxembourg OR malta OR Maltese OR netherlands OR Dutch OR poland OR Polish OR portugal OR Portuguese OR Romania* OR Slovakia* OR Slovenia* OR spain OR Spanish OR Sweden OR Swedish))				
#15	((((TITLE-ABS-KEY (participat* OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involv* OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR inform* OR consult* OR engage* OR collaborat*)) AND (TITLE-ABS-KEY (effectiveness OR efficiency OR competence OR adaptability OR productivity OR performance OR impact OR outcome))) AND (TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment"))) AND (TITLE-ABS-KEY (europe* OR austria* OR belgium OR belgian OR bulgaria* OR croatia* OR cyprus OR czech* OR "Czech Republic" OR denmark OR danish OR estonia* OR finland OR finnish OR france OR french OR germany OR german OR greece OR greek OR hungary OR hungarian OR ireland OR irish OR italy OR italian OR latvia* OR lithuania* OR luxembourg OR malta OR maltese OR netherlands OR dutch OR poland OR polish OR portugal OR portuguese OR romania* OR slovakia* OR slovenia* OR spain OR spanish OR sweden OR swedish)))	Scopus	9.10.2020	2769	Kombineeritud otsing , sarnane otsing #14, lisatud kaasamise väljundeid käsitlevad otsisõnad. Teemakohaseid vasteid esimesel lehel 50st vastest ca 20. Listi salvestatud 13.

#16	((((TITLE-ABS-KEY (participat* OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involv* OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR inform* OR consult* OR engage* OR collaborat*)) AND (TITLE-ABS-KEY (effectiveness OR efficiency OR competence OR adaptability OR productivity OR performance OR impact OR outcome))) AND (TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment"))) AND (TITLE-ABS-KEY (europe* OR austria* OR belgium OR belgian OR bulgaria* OR croatia* OR cyprus OR czech* OR "Czech Republic" OR denmark OR danish OR estonia* OR finland OR finnish OR france OR french OR germany OR german OR greece OR greek OR hungary OR hungarian OR ireland OR irish OR italy OR italian OR latvia* OR lithuania* OR luxembourg OR malta OR maltese OR netherlands OR dutch OR poland OR polish OR portugal OR portuguese OR romania* OR slovakia* OR slovenia* OR spain OR spanish OR sweden OR swedish)))	Scopus	9.10.2020	2306	Korratud otsing #15 sisu, lisatud mõned kriteeriumid: keel (inglise keel) aeg (1992 ja uuemad) Euroopa (27 Euroopa riiki) Sobivaid tulemusi sarnaselt #14
#17	((((TITLE-ABS-KEY (participation OR "public participation" OR "stakeholder participation" OR involvement OR "public involvement" OR "stakeholder involvement" OR "public engagement" OR "stakeholder engagement" OR "civic participation" OR "civic engagement" OR "audience attendance" OR information OR consultation OR engagement OR collaboration)) AND (TITLE-ABS-KEY (effectiveness OR efficiency OR competence OR adaptability OR productivity OR performance OR impact OR outcome OR legitimacy OR transparency OR openness OR accountability OR justice OR representativeness OR "social learning" OR interaction OR interactivity OR "policy influence" OR knowledge OR awareness OR "environmental quality" OR "conflict resolution"))) AND (Scopus	22.10.2020	1971	<ul style="list-style-type: none"> - sarnane kombineeritud otsing (nagu #14, #15 ja #16), aga kaasamise märksõnade ja hindamiskriteeriumide gruppe ei ole metamärkidega laiendatud - lisatud mõned hindamiskriteeriume tähistavad märksõnad - vaata, kui palju vasteid saad, kui lisad: keeled (inglise keel) ja aja (1992 ja uuemad) piirangud? <p><i>Enne täiendavate kriteeriumite lisamist dokumente 2070</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - lisatud inglise keel ja vasted 1992 ja uuemad kriteerium - Sorditud relevantsuse alusel (lehel 50 vastet)

	<p>TITLE-ABS-KEY ("environmental impact assessment" OR eia OR "strategic environmental assessment" OR "environmental assessment"))) AND (TITLE-ABS-KEY (europe* OR austria* OR belgium OR belgian OR bulgaria* OR croatia* OR cyprus OR czech* OR "Czech Republic" OR denmark OR danish OR estonia* OR finland OR finnish OR france OR french OR germany OR german OR greece OR greek OR hungary OR hungarian OR ireland OR irish OR italy OR italian OR latvia* OR lithuania* OR luxembourg OR malta OR maltese OR netherlands OR dutch OR poland OR polish OR portugal OR portuguese OR romania* OR slovakia* OR slovenia* OR spain OR spanish OR sweden OR swedish)))</p>				<p>- Esmapilgul tunduvad enamus vasteid samad kui otsing #16 tulemused</p>
--	---	--	--	--	--

LISA 2. Kodeerimisskeem

Sektsioon 1 Uuringu metoodika kirjeldus

- 1 Millises riigis/riikides uuring läbi viidi?
 - 1.1 Austria
 - 1.2 Belgia
 - 1.3 Bulgaaria
 - 1.4 Horvaatia
 - 1.5 Küpros
 - 1.6 Tšehhi
 - 1.7 Taani
 - 1.8 Eesti
 - 1.9 Soome
 - 1.10 Saksamaa
 - 1.11 Kreeka
 - 1.12 Ungari
 - 1.13 Itaalia
 - 1.14 Põhja-Iirimaa
 - 1.15 Prantsusmaa
 - 1.16 Läti
 - 1.17 Leedu
 - 1.18 Luksemburg
 - 1.19 Malta
 - 1.20 Holland
 - 1.21 Poola
 - 1.22 Portugal
 - 1.23 UK
 - 1.24 Rumeenia
 - 1.25 Slovakkia
 - 1.26 Sloveenia
 - 1.27 Rootsi
 - 1.28 Hispaania
- 2 Milliseid meetodeid kasutati andmete kogumiseks?
 - 2.1 intervjuud (interviews)
 - 2.2 küsitlused (survey, questionnaire)
 - 2.2 juhtumiuuring (case study)
 - 2.2 muu

Sektsioon2 Kaasamise olemus ja tulemused

- 3 Milliseid kaasamise meetodeid on kasutatud?
 - 3.1 koosolek (public hearing/meeting)
 - 3.2 avalik väljapanek (public exhibition/display, ...)
 - 3.3 uudiskirjad (newsletters)
 - 3.4 veeb
 - 3.5 muu

- 4 Millisel **tasemel** on kaasamine (level of participation, power granted to public)?
- 4.1 informeerimine
 - 4.2 konsulteerimine
 - 4.3 koostöö
 - 4.4 ei ole võimalik kindlaks teha
 - 4.5 muu
- 5 Milliseid **õiguslikke** aluseid kaasamiseks artiklis mainitakse (legal framework)?
- 5.1 EU EIA direktiiv 85/337/EEC
 - 5.2 EU EIA direktiiv 2011/92/EU
 - 5.3 EU EIA direktiiv 2014/52/EU
 - 5.4 EU SEA direktiiv 2001/42/EC
 - 5.5 Üldsuse kaasamise direktiiv EL 2003/35/EC
 - 5.6 Aarhushi konventsioon 2001
 - 5.7 siseriiklik õigusraamistik
 - 5.8 õiguslikke aluseid ei ole mainitud
 - 5.9 muu
- 6 Milliseid **indikaatoreid** kaasamise analüüsiks/hindamiseks kasutatakse?
- 6.1 kaasamise eesmärgid (participation goals)
 - 6.2 kaasamise ajastus (timing)
 - 6.3 protsessi ligipääsetavus (accessibility)
 - 6.4 informeerimine (information provision)
 - 6.5 usaldus (trust)
 - 6.6 interaktiivsus (interactivity)
 - 6.7 legitiimsus (legitimacy, public acceptance)
 - 6.8 mõju lõppotsusele (public/stakeholder influence)
 - 6.9 muu
- 7 Milliseid **osapooli** artiklis mainitakse, kui räägitakse kaasamisest?
- 7.1 avalikkus (general public)
 - 7.2 kohalikud elanikud (local people, local public)
 - 7.3 asjalised (stakeholders)
 - 7.4 muu
- 8 Millises EIA/SEA **etapis** avalikkust/asjalisi kaasatakse?
- 8.1 eeldatava olulise keskkonnamõju väljaselgitamine (screening)
 - 8.2 KMH/KSH käsitusala määramine (scoping)
 - 8.3 KMH/KSH raporti koostamine (assessment/evaluation of impacts, environmental impact statement (EIS))
 - 8.4 kaasamine KMH/KSHs
 - 8.5 aruande vastuvõtmine ja tegevusloa andmine/mitte andmine
 - 8.6 seire
 - 8.7 muu

- 9 Milliseid kaasamise aspekte **kritiseeritakse** uuringus enim?
- 9.1 liiga hiline kaasamine (late information/consultation...)
 - 9.2 avalikkusel vähe võimalusi otsuseid tegelikult mõjutada (low impact)
 - 9.3 kaasamise praktilise kogemuse ja kaasamisalaste oskuste puudulikkus (lack of experience/skills of public officials)
 - 9.4 kaasamisalaste juhendite puudumine (lack of participation/involvement guidelines)
 - 9.5 kaasamise traditsiooni puudumine riigis
 - 9.6 avalikkuse/asjaliste puudulikud teadmised KMH/KSHst (low awareness, knowledge)
 - 9.7 puudulik info jagamine
 - 9.8 avalikkus/asjalised ei usalda ametnikke või arendajaid (mistrust)
 - 9.9 puudulikud osalusoskused (avalikkuse ja asjaliste poolt)
 - 9.10 siseriiklik kaasamisalane õiguslik raamistik puudulik
 - 9.11 puudulik õiguslik abi kodanikele, kuidas tõhusalt osaleda
 - 9.12 muu
- 10 Kas uuring pakub välja **soovitusi** kaasamise/osaluse tõhustamiseks?
- 10.1 jah
 - 10.2 ei
- 11 Milliseid aspekte soovitatakse parandada?
- 11.1 avalikkuse varajasem kaasamine
 - 11.2 avalikkuse kaasatuse suurendamine
 - 11.3 info jagamine/info kättesaadavuse parandamine
 - 11.4 usalduse tekitamine
 - 11.5 avalikkuse teadmiste suurendamine teemal
 - 11.6 muu
 - 11.7 soovitusi ei jagata
- 12 Mis objektile oli KMH tehtud?
- 12.1 põllumajandus, metsakasvatuse, akvakultuur
 - 12.2 kaevandamine
 - 12.3 energiatööstus
 - 12.4 metallide tootmine ja töötlemine
 - 12.5 mineraaltööstus
 - 12.6 keemiatööstus
 - 12.7 toiduainetööstus
 - 12.8 tekstiili-, naha-, puidu- ja paberitööstus
 - 12.9 kummitööstus
 - 12.10 infrastruktuuriprojektid
 - 12.11 turism ja vaba aeg
 - 12.12 muu
- 13 Kas artikkel analüüsib KMH või KSH?
- 13.13 KMH
 - 13.14 KSH

**Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks
ning juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta**

Mina, Triin Ehrlich,
Sünniaeg: 03.07.1999

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud lõputöö „Avalikkuse kaasamise mõju keskkonna (strateegilise) mõju hindamisele Euroopa Liidus: süstemaatiline teaduskirjanduse ülevaade“ mille juhendaja on Monika Suškevičs,
 - 1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,
 - 1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja
 - 1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemisekskuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor *allkirjastatud digitaalselt*

Tartu, 25.05.2021

Juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

Monika Suškevičs (allkirjastatud digitaalselt)

25.05.2021